

T A
Č R

INSTITUT
MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ
Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova

Městská
knihovna
v Praze

Role knihoven v integraci dětí migrantů *zpráva z výzkumu a aplikační doporučení*

Souhrnná výzkumná zpráva

Obsah

Úvod	3
O co v projektu jde?	3
Výzkum v době krizí	6
Na co a na koho se výzkum zaměřil?	7
Komu je výzkum určen?	8
Proč „děti migrantů“ a kdo to přesně je?	8
Metody výzkumu	16
Dotazníková šetření	17
<i>Interaktivní elektronická verze</i>	17
<i>Dotazník pro strukturovaný rozhovor</i>	19
Polostrukturované rozhovory s knihovním personálem	20
Fokusové (ohniskové) skupiny	21
Zúčastněné pozorování	22
Kazuistika poboček a konkrétní doporučení	23
Celková charakteristika lokalit	23
Opatov	24
<i>Lokalita a populace</i>	26
<i>Spolupracující místní subjekty</i>	27
<i>Charakter pobočky</i>	27
<i>Aktivity pobočky</i>	28
<i>Děti a mládež v knihovně</i>	28
<i>Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů</i>	29
<i>Silné stránky</i>	30
<i>Slabé stránky</i>	30
<i>Doporučení</i>	30
Lužiny	32
<i>Lokalita a populace:</i>	34
<i>Spolupracující místní subjekty</i>	35
<i>Charakter pobočky</i>	35
<i>Aktivity pobočky</i>	36

<i>Děti a mládež v knihovně</i>	37
<i>Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů</i>	38
<i>Silné stránky</i>	39
<i>Slabé stránky</i>	39
<i>Doporučení</i>	40
Prosek	42
<i>Lokalita a populace</i>	44
<i>Charakter pobočky</i>	44
<i>Aktivity pobočky</i>	45
<i>Děti a mládež v knihovně</i>	46
<i>Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů</i>	46
<i>Silné stránky</i>	47
<i>Slabé stránky</i>	48
<i>Doporučení</i>	48
Černý Most (Rajská Zahrada)	49
<i>Lokalita a populace</i>	51
<i>Spolupracující místní subjekty</i>	52
<i>Charakter pobočky</i>	52
<i>Aktivity pobočky</i>	53
<i>Děti a mládež v knihovně</i>	53
<i>Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů</i>	54
<i>Silné stránky</i>	54
<i>Slabé stránky</i>	55
<i>Doporučení</i>	55
Aplikační plán	56
Přílohy	59

Úvod

Souhrnná výzkumná zpráva je jedním z dvou hlavních výstupů projektu „Lokální knihovny v digitální éře jako nástroj k integraci dětí migrantů“, podpořeného Technologickou agenturou ČR (program ÉTA, doba řešení 1.7.2020 – 30.6.2023). První část se skládá z konceptuálních východisek výzkumu, jeho metod a chronologického postupu. Druhá část je zaměřena na aplikační využití výzkumu. Je rozdělena podle jednotlivých zkoumaných knihovnických poboček, přičemž každá pobočka je zhodnocena z pohledu výzkumného týmu (včetně architektky) a s využitím poznatků ze spolupracujících škol a dalších subjektů. Ke každé pobočce jsou uvedeny silné a slabé stránky, stejně jako doporučení, která lze v jejich konkrétním prostředí realizovat. Nejedná se však o jediné doporučení vzniklé z výzkumu, jelikož zvláště těm obecnějším a přenositelným na jiné knihovny je věnován samostatný dokument (viz „Manuál“). Jde tedy pouze o ty návrhy, které mají přímý a jedinečný vztah k dané knihovnické pobočce. Z těchto důvodů se jedná zejména o doporučení týkající se prostorové dimenze. Závěrečnou částí zprávy je návrh aplikačního plánu pro vedení Městské knihovny v Praze, ve kterých je navržena implementace doporučení s asistencí výzkumného týmu.

O co v projektu jde?

Současná česká společnost se potýká s řadou politických a sociálních dělicích linií, ke kterým se stále větší měrou přidává i diverzita etnická. Nejvýraznějším příkladem je hlavní město Praha, kde v některých městských částech podíl obyvatel migračního původu dosahuje značné výše. Celkově tvoří cizinci v Praze téměř pětinu obyvatelstva a jejich počet stále roste (viz rámeček). Aby tato etnická různost nepůsobila další růst nesnášenlivosti a politické radikalizace, ale naopak přispěla k oboustrannému obohacení v kulturní i ekonomické oblasti, je nutné vynaložit veškeré úsilí k úspěšné integraci menšin do české společnosti. Důležitou roli zvláště v případě mladé generace zde mohou sehrát místní knihovny, které se v současné digitální éře vyrovnávají se ztrátou svého tradičního postavení.

Distribuce cizinců v Praze

V roce 2021 bylo v Praze registrováno 236,2 tisíce cizinců, z toho byla více jak polovina mužů (54 %). Před pěti lety, v roce 2016, bylo cizinců registrováno 184,3 tisíc, nyní je jich o 28 % více. V Praze je evidována více jak třetina všech cizinců z celého Česka (přesněji 36 %), tedy nejvíce ze všech krajů. Další kraje, kde jsou cizinci ve větší míře koncentrováni, jsou kraje s velkými městy. Ve Středočeském kraji je přihlášeno 14 % všech cizinců ČR, v Jihomoravském 10 % a v Plzeňském 7 % všech cizinců Česka.

Rozložení cizinců do jednotlivých krajů závisí na velikosti a struktuře trhu práce, ale také na sousedství se zdrojovými zeměmi pracovní síly. Ve většině krajů mají největší zastoupení mezi cizinci Ukrajinci, následovaní Slováky a Vietnamci. V návaznosti

na výše uvedené však existuje několik výjimek. Jednou z nich je Praha, kde na třetím místě mezi cizinci nejsou Vietnamci, ale Rusové (Vietnamci jsou zde až čtvrtí).

Nejvíce bylo v Praze mezi cizinci občanů Ukrajiny (66,8 tisíc, 28,3 %), Slovenska (30,8 tisíc, 13,1 %) a Ruska (28,4 tisíc, 12,0 %). Oproti roku 2016 se zastoupení Ukrajinců dále zvýšilo a naopak zastoupení Slováků v cizinecké populaci se mírně snížilo. Podíl Rusů mezi cizinci se nezměnil. Významnou menšinou jsou však v Praze také Vietnamci, kteří zde tvoří 6,2 % cizinců (14,6 tisíc osob), nebo občané USA (2,4 % cizinců, 5,6 tisíc osob). Celkový podíl cizinců na populaci Prahy v roce 2021 byl 18,5 % a prozatím má stále mírně rostoucí tendenci.¹

Koncentrace cizinců podle městských částí v Praze ukazuje, že největší absolutní zastoupení cizinců je v obvodech s největší populační velikostí (MČ Praha 4, MČ Praha 10, MČ Praha 5, MČ Praha 3, MČ Praha 6, MČ Praha 8). Oblasti s největším relativním zastoupením cizinců jsou obvody s nižším počtem obyvatel v centru města (MČ Praha 1, MČ Praha 2), dále v městských částech, kde se nacházejí ubytovny (MČ Praha-Běchovice, MČ Praha 18) a v oblastech, kde docházelo v posledních letech k nové rezidenční výstavbě (MČ Praha-Nebošice, MČ Praha-Kunratice, MČ Praha-Zličín).

Cizinci z Ukrajiny či Slovenska jsou na území Prahy poměrně rovnoměrně rozmístěni, naopak Vietnamci se vyznačují vyšší územní koncentrací, a to především v jižní části Prahy (MČ Praha-Libuš). Cizinci ze „Západu“ se koncentrují především v tradičních prestižních lokalitách jako je MČ Praha 1, MČ Praha 2, MČ Praha 6, MČ Praha-Nebošice.²

Celkově 9 z 57 městských částí v Praze překročilo hranici 20% cizinců z celkového počtu svých obyvatel. Jedná se o městské části Praha 2, 3, 9, 19 a MČ Praha Kunratice, Libuš, Zličín, Dolní Měcholupy, Štěrboholy.

Pokud se zaměříme na počet cizinců, obsazuje první příčku městská část Praha 4, kde žije 19 311 cizinců (14,28% obyvatel městské části). Následuje MČ Praha 5 s 17 290 cizinci (19% obyvatel), Praha 10 s 16 919 cizinci (14,96% obyvatel), MČ Praha 3 s 16 490 cizinci (20,99% obyvatel).³

Projekt tak reaguje nejen na vzrůstající etnickou rozmanitost a potřebu integrace zvláště mladé generace, ale i na „poptávku“ ze strany veřejných knihoven. Děti sice spolu s důchodci patří ke skupinám nejčastějších návštěvníků knihoven, ale to neznamená, že by jejich počet stoupal.⁴ Jistou zárukou jejich přítomnosti v knihovnách je spolupráce se školami (přínejmenším jednorázové školní exkurze) a povinná četba. Určitě hraje roli i více volného času než u ekonomicky produktivních obyvatel. Relativně vysoký výskyt dětí v knihovnách může být částečně i jistým optickým klamem, jelikož čtenáři

1 Cizinci v Praze v roce 2021. Český statistický úřad. 4. 8. 2022. Dostupné zde: <https://www.czso.cz/csu/xa/cizinci-v-praze-v-roce-2021>.

2 Analýza cizinců v Městské části Praha 4. Výzkumná zpráva. Praha 2015. Hlavní řešitel: Luděk Sýkora, s. 8. Dostupné zde: <https://www.praha4.cz/file/ffx21/Analýza-cizincu-v-mestske-casti-Praha-4-2015.pdf>.

3 Počet cizinců v Praze. Zpracovalo: Integrované centrum Praha. Dostupné zde: <https://icpraha.com/pocet-cizincu-v-praze/>.

4 Richter, V., Nad třetím statistickým výzkumem čtenářů a čtení, Čtenář: měsíčník pro knihovny, Únor 2014. Dostupné zde: <https://svkkl.cz/en/ctenar/clanek/1088>.

mohou tvořit jen relativně malou skupinu ze své věkové skupiny, která však do knihovny chodí pravidelně a tím vytváří dojem, že je v knihovně stále „hodně dětí“. Tato skupina je pak především tvořena dětmi předškolního či nižšího školního věku, kteří chodí do knihoven s rodiči nebo z jejich vůle. Využívají tak knihovnu často jako náhradní „družinu“ (čekají zde v pauzách mezi různými aktivitami, vyzvedávají je zde rodiče apod.). Ve starším věku, kdy jsou děti samostatnější (např. mohou být samy doma) a už si více rozhodují o svém čase, návštěvnost knihoven mnohdy opadá.⁵

Ambivalentní vztah dětí ke knihovnám je patrný na jejich poměrně radikálních názorech proti této instituci obecně. Například ve výzkumu provedeném Národní knihovnou ČR a Ústavem pro českou literaturu AV ČR v roce 2018 více než polovina dětí souhlasila s tvrzením, že „chodit do knihovny není cool“. Nejmladší zkoumaná skupina (15 – 24 let) také nejvíce zastávala názor, že „knihovna je jen zaprášený sklad knih“.⁶ Jistou roli v tomto rezervovaném hodnocení může hrát i fakt, že současný personál knihoven, jehož průměrný věk se stále zvyšuje,⁷ zažívá vůči mladé generace tzv. digital gap.

Jak uvádí Vít Richter, „knihovny, kterým se daří revitalizovat své prostory a nabízet nové typy služeb v moderních prostorách, by měly věnovat zvýšenou pozornost propagaci svých služeb mezi širokou veřejností a se zvýšenou intenzitou se zaměřit na nejmladší generace (...).“ Dále doporučuje, aby se knihovny soustředily „na nejmladší generaci ve věku 15 až 24 let. Tato generace je mnohem více závislá na informačních technologiích, proto jí knihovna musí v této oblasti více vyjít vstříc. Větší část této generace studuje a knihovna jim v tom může pomoci. Nabídněte mladým lidem něco, co jinde nemohou získat. Pokuste se je získat k tomu, aby své zájmy a dovednosti uplatnili v knihovně. Nabídněte jim prostor pro jejich aktivity. Je to složité, ale vyplatí se to.“⁸

Z řady koncepčních materiálů a zpráv je patrné, že knihovny si dobře uvědomují, že s nástupem masivní digitalizace se jim mladá generace vzdaluje.⁹ I přes relativně vysoký výskyt dětí v knihovnách tak jejich vedení obvykle dobře ví, že je přízeň této skupiny potřeba stále udržovat a jejich vztah ke knihovnám kultivovat. Velmi neblahý zásah do návštěvnosti knihoven dětmi způsobila i pandemie COVID-19, po níž se mnohde návštěvnost stále nedostala na předpandemickou úroveň a některé programy už se neobnovily. Pandemie také umocnila rychle se měnící způsoby trávení

5 Viz např. Šibor, D., Mladých lidí v knihovnách ubývá, Třebíčský deník, 13.12.2015. Dostupné zde: https://trecbicky.denik.cz/zpravy_region/mladych-lidi-v-knihovnach-ubyva-20151213.html

6 Richter, V., Jak veřejnost vnímá a hodnotí veřejné knihovny v roce 2018, Bulletin SKIP, 2018, 27/4. Dostupné zde: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2018-rocnik-27-cislo-4/jak-verejnost-vnima-hodnoti-verejne-knihovny-v>.

7 Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030, s. 9. Dostupné zde: <https://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027>

8 Richter, Jak veřejnost vnímá....

9 Tamtéž.

volného času mladé generace, tj. u chlapců typicky hraní her a u dívek aktivity na sociálních sítích, které opět nepřejí posilování vztahu dětí s knihovnami.¹⁰ Nejde přitom jen o změnu způsobu komunikace a trávení volného času. I děti, které stále čtou knihy, tak čím dál častěji využívají elektronická média bez nutnosti knihu vlastnit nebo navštívit knihovnu. Internet je mnohem rychlejším a jednodušším zdrojem informací. Je navíc otázka, jak se bude vyvíjet zájem o půjčování knih v tradiční tištěné formě s dynamickým rozvojem umělé inteligence, která již nyní umí velmi zdařile pracovat aktivně i pasivně s texty v rodném jazyce dětí. V důsledku digitální revoluce se proto tradiční role knihoven jako dostupného poskytovatele informací prudce zmenšuje.

Přitom veřejné knihovny disponují značným potenciálem nejen co do bohatosti knižního fondu a dalšího vybavení, ale též množstvím kvalifikovaného personálu a počtem dobře situovaných prostor. Je obvyklé, že se obecní knihovny nacházejí v centrech daných lokalit, jsou dobře dostupné a viditelné. Česká republika navíc s více než 6000 veřejných knihoven a jejich poboček disponuje vůbec nejhustší sítí veřejných knihoven na světě. Zatímco průměr EU činí 1,3 veřejné knihovny na 10 000 obyvatel, v Česku jde o 5,1 knihovny.¹¹ Případná redukce počtu knihoven, tj. propouštění zaměstnanců a odprodej lukrativních prostor v centrech měst, by z celospolečenského hlediska nebyla správným krokem. Smysl veřejné služby, kterou knihovny poskytují, rozhodně nepominul, jen je potřeba knihovny „digitalizované“ generaci zatraktivnit a modifikovat svou činnost v reakci na to, co současnou společnost skutečně trápí. Záměrem projektu proto bylo identifikovat jeden z možných směrů rozvoje knihoven a navrhnout řešení, která v tomto úsilí mohou pomoci, s přihlédnutím k specifikům dětí cizinců.

Výzkum v době krizí

V průběhu výzkumu přišly dvě velké mezinárodní krize. Pandemie COVID-19 způsobila na jednu stranu zdržení některých plánovaných aktivit, na stranu druhou však ještě více umocnila potřebu zabývat se tím, jak zatraktivnit knihovní služby. Několikaměsíční omezení provozu a úplné zavření veřejných knihoven narušilo dosavadní návštěvnost, která pravděpodobně stále není plně obnovena. Zvláště děti si totiž zvykly trávit čas ještě více v online prostředí, což se projevilo i na způsobu četby knih.¹² Pandemie také celkově urychlila vývoj digitalizace v celé společnosti, takže se řada aktivit dříve prováděných formou fyzického setkání přesunula do online prostoru, který si osvojily i starší generace českých občanů. I v případě knihoven urychlila vývoj automatizace a bezkontaktní formy knihovnictví, čímž dále zvýšila potřebu zabývat se návštěvností knihoven.¹³

Od února roku 2022, kdy začala rozsáhlá ruská agrese na Ukrajině, se Česko stalo v přepočtu na obyvatele největším příjemcem ukrajinských uprchlíků na světě. To pochopitelně postavilo celou společnost, včetně institucí veřejné služby, před zcela nové

10 Richter, V., Friedlaenderová, H., Národní knihovna: České děti a mládež jako čtenáři v roce 2021, publikováno 26. 11. 2021. Dostupné zde: <https://www.nielsen-admosphere.cz/news/narodni-knihovna-ceske-deti-a-mladez-jako-ctenari-v-roce-2021>.

11 Richter, V., Nad třetím statistickým výzkumem čtenářů a čtení, Čtenář: měsíčník pro knihovny (Únor 2014). Dostupné zde: <https://svkkl.cz/en/ctenar/clanek/1088>.

12 Richter, Friedlaenderová, Národní knihovna: České děti a mládež.

13 Tamtéž.

výzvy. V době, kdy instituce v „přední linii“, jako školy, úřady práce, neziskové organizace apod. se dostaly na kraj svých kapacitních, organizačních a finančních možností, knihovny zůstaly poněkud stranou zájmu. Přitom právě veřejné knihovny se svými prostory, personálem či komunitní sítí spolupracujících organizací mají široké možnosti, jak ukrajinským uprchlíkům pomoci. Řada z nich se této nové role rychle zhostila a vytvořila rozličné způsoby podpory nově přichozím Ukrajincům (humanitární sbírky, adaptační skupiny pro ukrajinské uprchlíky atd.). Přesto jsme ale cítili v dané oblasti rezervy, takže jsme se ve spolupráci s našimi sledovanými pobočkami na skupinu nově přichozích ukrajinských dětí také zaměřili. Získali jsme k tomu podporu ze strany TA ČR v podobě dočasné personální posily dvou ukrajinských pracovníků. Hmatatelným výsledkem tohoto nového zaměření je experiment s dětskými dobrovolníky z řad ukrajinských migrantů (viz „Manuál“).

Na co a na koho se výzkum zaměřil?

Výzkum byl zaměřen na pobočky Městské knihovny v Praze (dále jen „MKP“) v lokalitách, kde je výraznější výskyt obyvatel cizí státní příslušnosti. Zároveň se přihlíželo k tomu, aby šlo o pobočky typově různorodé, takže je mezi nimi moderní knihovna zakomponovaná do novostavby obchodního centra, nově rekonstruovaná knihovna jako „knihovna komunitního typu“ a knihovny rekonstrukci naopak vyžadující. Ve vybraném vzorku je knihovna jak samostatně stojící, tak knihovny do různé míry spojené s dalšími budovami. Vybrány byly čtyři pobočky: Lužiny, Prosek, Černý Most a Opatov. Primárně totiž nešlo o co největší počet studovaných poboček, ale spíše o možnost poskytnout co nejužitečnější doporučení „šité na míru“ těmto pobočkám, aby došlo k jejich co nejefektivnější aplikaci. Současně jsou některé z poznatků aplikovatelné v dalších veřejných knihovnách. Tyto výstupy jsou zpracovány v ucelené a sdílné formě ve výše zmíněném samostatném dokumentu (viz „Manuál“).

Cílovou skupinou byli na jedné straně knihovníci a knihovnice, na straně druhé pak děti z vybraných lokalit, ať už do knihoven chodí či nikoliv. Návštěvníci knihoven byli přirozeně oslovováni přímo v knihovnách, zatímco děti celkově na základních školách v okolí. Jelikož výzkumníci řešili motivace samotných dětí, až na výjimky nezahrnuli do výzkumu mladší čtenáře (zhruba I. stupeň ZŠ), kteří se ještě často nerozhodují samostatně, ale do knihovny chodí s rodiči nebo z jejich popudu. V těchto případech by tak bylo potřeba spíše zkoumat motivace rodičů než samotných dětí. Zároveň děti na středních školách v okolí knihoven již nemusí pocházet z daných lokalit, takže jejich sepětí s místní knihovnou a potažmo celou lokální společností je méně relevantní. Je málo účelné soustředit se na integraci dětí do lokální komunity ve čtyřech vybraných čtvrtích, a přitom oslovovat děti z tamních středních škol, do kterých děti nezdědka dojíždějí z bydlíště na opačném konci Prahy či z mimopražských sídel. Navíc neodpovídají „běžné“ populaci dětí v dané lokalitě, ale jsou již výsledkem určité selekce. Hlavní cílovou skupinou tak byly děti základních škol tříd II. stupně, tj. „starší školní věk“.

Komu je výzkum určen?

Výzkum je určen třem skupinám. Nejužší skupinou, pro kterou jsou zde nejvíce personalizované výstupy, jsou knihovníci a knihovnice vybraných čtyř knihovnických poboček, stejně jako vedení Městské knihovny v Praze. U této skupiny se předpokládá nejvyšší míra aplikace předložených doporučení. Druhou skupinou jsou knihovníci a experti v knihovnictví obecně, kterým především je určen „Manuál“ shrnující nejdůležitější zjištění platná nad rámec studovaných knihoven. Třetí skupinou je pak celá odborná veřejnost se zájmem o budoucnost knihoven i o integraci migrantů do české společnosti se zaměřením na děti.

Proč „děti migrantů“ a kdo to přesně je?

Integrace migrantů do české společnosti obecně je dlouhodobě zpracovávaným tématem. Vzniklo také několik důležitých projektů s tématem přímo či částečně se dotýkajícím integrace migrantů v prostředí knihoven, např. výzkum „Komunitní činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob“¹⁴ nebo mezinárodní projekt „Knihovny pro všechny – Evropská strategie pro multikulturní vzdělávání“, jehož českou část realizovala a v roce 2010 výsledky publikovala organizace Multikulturní centrum Praha. V nedávné době došlo k vytvoření velmi užitečných knihovnických příruček a metodik pro práci s cizinci, zvláště je třeba zmínit „Interkulturní knihovnictví“¹⁵ a „Práce s cizinci a interkulturní otevřenost v prostředí Městské knihovny v Praze“.¹⁶

Jak výzkumné, tak aplikované projekty se však orientují především na dospělé migranty, kterým knihovny slouží zejména jako prostor pro výuku češtiny, případně pro získávání praktických informací o životě v Česku.¹⁷ I v případě, že se jedná o projekty zaměřené na děti, je hlavním cílem posílit jejich jazykové kompetence nebo poskytnout doučování, čímž se zabývají například neziskové organizace jako Nová škola nebo InBáze. Tyto typy projektů pracují obvykle se skupinami, které jsou buď nějak sociálně znevýhodněné (např. děti ze sociálně vyloučených lokalit, zvláště Romové) nebo jde o populaci běžně v oficiálních materiálech veřejné správy i v odborné literatuře nazývanou děti/žáci „s odlišným mateřským jazykem“ (zkratka OMJ). Podle definice Národního ústavu pro vzdělávání „termín OMJ zahrnuje jak některé děti/žáky-cizince tak i děti, které mají české státní občanství, ale disponují žádnou nebo omezenou znalostí češtiny. Mohou to být jak děti českých rodičů s českým státním občanstvím, které dlouhodobě pobývaly v zahraničí, tak i děti žijící v České republice, které v rodině a s rodiči komunikují jiným jazykem.“¹⁸

14 Autorský tým: Tomáš Protivínský, Milan Hrubeš, Petr Čáp. Zpracováno exkluzivně pro Agenturu pro sociální začleňování, Úřad vlády ČR, ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky. Výzkumná zpráva publikována v Praze, dne 28. 4. 2015.

15 Autorky textů: Kateřina Nekolová a Tereza Garamszegi. Metodiku vydala Národní knihovna ČR v Praze, 2021.

16 Autorský tým: Kateřina Kopečná, Eva Čech Valentová, Veronika Spiegelová. Praha 2021.

17 Tímto přístupem výzkumy v Česku nijak nevybočují z trendu běžného v západní Evropě či USA, kde se obvykle nevnímá otázka dětské návštěvnosti knihoven jako problém, jelikož ji v dostatečné míře zajišťuje spolupráce se školami. Viz např. Štefková, J., Houšková, Z., Matušik, Z., „Guidelines for implementation of integration activities in libraries“, Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU, Prague: Multicultural Center Prague, 2006, s. 27-40, s. 33.

18 Děti/žáci-cizinci a děti/žáci s odlišným mateřským jazykem. Dostupné zde: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/ciz.html>.

Přístup výzkumníků je v tomto bodě odlišný. Pracovali totiž primárně s dětmi, které se již v Česku narodily nebo zde žijí delší dobu, takže u nich jazyková bariéra odpadá. Zvolená populace se naopak setkává spíše s problémem uchovat znalost svého původního rodného jazyka a udržet tak komunikaci s rodiči. Je běžné, že tyto děti ani ve školním prostředí nejsou vnímány jako „cizinci“, zvláště pokud nejsou odlišné barvou pleti či jinými „rasovými“ prvky.¹⁹ Z literatury na toto téma vyplývá, že je za „odlišné“ mnohdy nevnímají ani pedagogové,²⁰ což potvrdil i výzkum na základních školách. Běžně se tato odlišnost neprojevuje ani v žákovských kolektivech, přestože jsou si jiného etnického původu svých spolužáků vědomy. Pokud se vůbec „cizinctví“ jako téma vyskytuje, nejde o něco jasně daného či objektivního, ale o vyjednávanou hranici, která může být v každé třídě stanovena jinak podle konkrétní konstelace a „mocenských“ pozic jednotlivých žáků.

Během fokusové skupiny na základní škole na Proseku (probíhající před ruskou invazí na Ukrajinu v roce 2022) v 8. třídě čítající zhruba 20 dětí jsme nepřímými otázkami zjišťovali, koho žáci považují za „cizince“. Žáci jako „cizince“ neidentifikovali nikoho, kdo byl zrovna ve třídě, dokonce ani přítomnou žačku afrického původu. Hovořili takto pouze o Vietnamcích v nedaleké večerce a o jednom žákovi s exotickým (zřejmě italským) jménem, který zrovna chyběl. Na vysvětlenou prohlásili, že je to „takovej Cikán“, přičemž bylo patrné, že se podle žáků vyznačuje rušivým či přinejmenším nestandardním chováním. Na otázku, kdo se narodil „jinde“, se přihlásilo několik dětí s místy jako Rakovník či Plzeň. Cizinctví jako by bylo jen něco „tam venku“ a/nebo jen ve spojení s nějakou další formou „jinakosti“. Až v pozdější fázi fokusové skupiny vyplynulo, že je ve třídě šest dětí původem z Ukrajiny. Tuto skupinu jsme objevili jen „náhodou“ na základě různých nenápadných indicií. Například jedno z děvčat nám ukazovalo chlapce (zjevně mezi spolužačkami populárního) na TikToku, kterého sleduje. Chlapec byl Ukrajinec hovořící rusky, čemuž dotyčná žačka rozuměla. O přestávce si některé děti vyndaly ke svačině typicky ukrajinskou stravu (samsu s masem a zelím). Až na přímý dotaz výzkumníka jeden z žáků vyjmenoval všechny ukrajinské spolužáky, přičemž u některých si nebyl jistý, tak se jich na místě zeptal. Bylo patrné, že otázka ukrajinského původu pro žáky není vůbec žádné „téma“, kterým by se běžně zabývali. Navíc právě některé z ukrajinských dětí patřily k neaktivnějším žákům a ujaly se role jakýchsi „mluvčích“ třídy, což možná dále přispělo k tomu, že nejsou ze třídního kolektivu nijak vydělovány a jejich „jinakost“ není vnímána.

19 Z tohoto důvodu byly pro výzkum relativně málo využitelné také zahraniční analogie, jelikož v západní Evropě či USA s početnými a kulturně značně odlišnými skupinami migrantů jde v podobných projektech zejména o překonání jazykové bariéry či obecně o způsoby, jak se do uzavřených etnických komunit vůbec dostat a děti v nich oslovit.

20 Jarkovská, L., Lišková, K., Obrovská J., Soralová A., Etnická rozmanitost ve škole: Stejnost v různosti, Praha: Portál, 2015, s. 42.

Mohlo by se tedy zdát, že cílová skupina projektu již plně integrovaná je, a proto zde není žádný „problém“ k řešení. Právě určitá „neviditelnost“ jazykově integrovaných dětí cizinců je mnohdy ze strany pedagogů vnímána jako kýžený stav, přičemž jakékoliv další zabývání se odlišným původem žáků je považováno za nadbytečné. Jak přesvědčivě ukázaly autorky knihy „Etnická rozmanitost ve škole: stejnost v různosti“,²¹ je to zřejmě dáno spojováním etnické odlišnosti jazykově integrovaných dětí s Romy, což učitelům evokuje obtížně vzdělavatelné žáky a tím nečeskou etnicitu stigmatizuje. Samotný pojem „eticita“ či „etnikum“ pak má automaticky příznak něčeho negativního a rušivého. Učitelé jsou proto „hrdí“ na to, že o cizincích ve své třídě neví.²² V našem projektu jsme se však chtěli zabývat subtilnějšími rovinami integrace, které překračují problém jazykové bariéry. Šlo nám především o otázku kulturních hodnot a norem, které děti získávají zejména výchovou v rodině a které mohou být v jistých ohledech omezující v budoucím zapojení těchto dětí do českého prostředí. Nejde přitom o nějaké výrazné kulturní odlišnosti, které by zkoumanou populaci uzavíraly do etnických čtvrtí či sociálně vyloučených ghett. Naopak, zkoumané děti migrantů v tomto výzkumu žijí obvykle na první pohled zcela „integrovaně“.

Také zde nebyla snaha identifikovat všechny kulturní odlišnosti na úrovni hodnot a norem, které jsou pro prostředí daných zemí původu typické. Šlo jen o ty, které mohou být v rozporu s vizí otevřené a demokratické společnosti a zároveň k jejich změně či modifikaci mohou přispět právě veřejné knihovny.

Vzhledem k tomu, že většina dětí migrantů ve vybraných lokalitách pochází ze zemí bývalého Sovětského svazu a Vietnamu, zaměřili jsme se na kulturní aspekt, který lze v těchto zemích nalézt a který může být ještě zintenzivněn specifickou situací migrantů. Jde o nízkou občanskou participaci a celkově slabý zájem o veřejný prostor. S tím se pojí také téma související mimo jiné přímo s veřejnými knihovnami, kterým je nízká důvěra v oficiální instituce.²³ Důvodů pro identifikaci těchto aspektů je několik. Zprv jde o země se slabou či zcela chybějící demokratickou tradicí, případně o země vyloženě represivní, které aktivity občanské společnosti v různé míře potlačují. I v případě Ukrajiny, která zejména od tzv. oranžové revoluce v roce 2004 zaznamenala v dané oblasti významný posun, jde o zemi se stále relativně slabě rozvinutým občanským sektorem ve srovnání s Českem. V případě migrantů z těchto zemí se obvykle přidává nedostatek času na občanskou angažovanost vzhledem k nutnosti zaopatřit rodinu po materiální stránce. Nutné je vzít také v potaz absenci českého občanství, která mnohdy stále přetrvává i v případě již dlouhodobě usazených migrantů a která v symbolické i praktické (aktivní a pasivní volební právo) rovině omezuje sepětí migrantů s hostitelskou společností. Všechny tyto faktory ovlivňují rodinné vzory předávané mladší generaci. Na rozdíl od svých rodičů jsou děti sice více ovlivněni vzory z českého prostředí, ale zas jim chybí motivace ke komunitní angažovanosti, typické pro nově příchozí migranty. Ti byli totiž nuceni více spolupracovat přinejmenším uvnitř krajské populace, ale také se více seznamovat s českými institucemi a komunikovat

21 Jarkovská, Lišková, Obrovská, Souralová, Etnická rozmanitost.

22 Jarkovská, Lišková, Obrovská, Souralová, Etnická rozmanitost, s. 42 a dále.

23 Viz např. Občanská participace a zapojování veřejnosti s Inbází. Dostupné zde: <https://www.praha11.cz/cs/mestska-cast/socialni-sluzby-a-zdravotnictvi/socialni-sluzby/integrace-cizincu/obcanska-participace-a-zapojovani-verejnosti-s-inbazi.html>.

s úřady s cílem integrace do základních sfér společnosti (pracovní trh, bydlení apod.). Tato motivace u druhé generace migrantů chybí.

Netvrdíme přitom, že jde o nejtypičtější rys společností těchto zemí původu, ani že jsou všichni lidé z těchto zemí jeho nositelé ve stejné míře. Domníváme se však, že jde o jevy zásadní v kontextu plnohodnotné integrace do moderní liberálně-demokratické společnosti. Další důvod zaměření se na tyto potenciální kulturní bariéry integrace je fakt, že právě prostředí veřejných knihoven na ně může efektivně poskytnout odpověď. Veřejné knihovny mohou být „bránou“ k hlubší integraci do místních společenství a cestou, jak se s veřejným prostorem v dané lokalitě více seznámit a zmiňované kulturní bariéry překonat.

S danými jevy jsme pracovali jako s premisami, které jsme nijak cíleně netestovali a neměřili. Takové měření by vyžadovalo zcela samostatný výzkum se zapojením kvantitativních metod a rozsáhlého výzkumného aparátu. Přesto však výsledky některých našich výzkumných technik tyto premisy neplánovaně podpořily.

Jednou z výzkumných metod byla „mentální mapa“ ve formě výtvarného zpracování (viz popis metod výzkumu níže). Děti zde zcela dle svého uvážení a výtvarných schopností zaznamenávaly důležité objekty svého každodenního života (viz příklady „mentálních map“ níže). Dominantními místy byly škola a domov. Mezi tyto pilíře své každodennosti děti ztvárnily rozličným způsobem různé množství dalších objektů, převážně spojených s důležitými osobami v jejich životě a s volnočasovými zájmy. Některé děti zde zobrazily také řadu míst objektivně společensky významných, které se v jejich okolí vyskytují (obchody, parky, hřiště, zelené a vodní plochy, veřejné služby, kostel apod.). Přestože primárním cílem této aktivity bylo zjistit, zda děti považují za významný objekt ve svém okolí i veřejné knihovny (které se často nacházely ve velmi blízké vzdálenosti od školy), bylo těžko možné si nevšimnout rozdílu mezi dětmi migračního původu a ostatními. Ačkoliv po výtvarné stránce byly dětské výtvary zcela srovnatelné a někdy velmi nápadité bez ohledu na etnický původ žáků, děti cizinců zaznamenaly viditelně méně významných míst ve svých „mentálních mapách“. V některých případech se dokonce celé dílo týkalo pouze domova (bytu, bytového či rodinného domu). Jsme si vědomi, že výsledky této „sondy“ nemají reprezentativní hodnotu a ani se nesnažily tento aspekt sledovat. Stejně tak mohla mít nezanedbatelný vliv na zobrazené „mentální mapě“ délka pobytu v Česku, kterou jsme (kromě nově příchozích dětí v rámci poslední uprchlické vlny) také nesledovali. Přesto tato aktivita podpořila naši premisu o omezenějším vnímání veřejného prostoru a obývané „komunity“ u dětí ze zemí postsovětského prostoru a Vietnamu.

Vedle zaměření na primárně jazykově integrované děti migrantů bylo druhým specifickým

našeho přístupu zapojení do výzkumného vzorku ostatních dětí, kteří nemají žádný migrační původ. Důvodem byl opět dvojitý záměr našeho výzkumu, tedy z jedné strany pomoc celkově větší soudržnosti místních komunit, resp. celé české společnosti, a z druhé strany zájem knihoven zatraktivnit své služby pro dětské čtenáře.

Podíváme-li se na tyto záměry podrobněji, je patrné, že není účelné zaměřit se na skupinu dětí migrantů zcela izolovaně. Atomizace a individualizace je průvodním jevem moderních kapitalistických společností Západu, přičemž právě postkomunistické země se svou mnohdy překotnou fází neoliberální ekonomické transformace jsou jím postiženy ještě výrazněji. Přestože sice lze očekávat kulturně podmíněnou slabší občanskou participaci a zapojení do lokálních společenství u dětí migrantů z bývalých zemí SSSR a Vietnamu, právě tito migranti, často z ekonomicky méně rozvinutých zemí, žijí své každodenní životy ve výsledku možná méně izolovaně a více „komunitně“ díky kontaktům v rámci svých krajinových sdružení a širším rodinným vazbám, byť nejsou tolik v interakci s hostitelskou společností.²⁴ Otázky společenské participace v obecnějším smyslu se tak bytostně týkají i budoucnosti dětí českých občanů, tedy by bylo proti smyslu projektu se této skupině vyhýbat. Navíc je třeba vzít v úvahu charakter lokalit, ve kterých jsme prováděli výzkum, tj. rozsáhlých panelových sídlišť na periferiích Prahy. Právě ty skýtají vyšší míru anonymity než jiné druhy sídel. Častější fluktuace obyvatel vzhledem k relativně cenově dostupnému bydlení, spolu s nižší mírou přirozených center a míst setkávání tak zintenzivňují izolovanost obyvatel sídlišť, kterou pochopitelně trpí nejen migranti, ale i čeští obyvatelé.

Z pohledu veřejných knihoven je potřeba „neetnického“ pohledu na cílovou skupinu ještě zřetelnější, jelikož je v jejich zájmu zatraktivnit služby dětským čtenářům obecně (viz rámeček „Mainstreaming“). Navíc děti naší cílové skupiny, tj. žijící v Česku již od narození či útlého věku, jsou obvykle integrované nejen jazykově, ale i na úrovni estetických preferencí a volnočasových zájmů. Pokud by tedy nějaká změna pomohla zatraktivnit knihovny dětem migrantů, lze předpokládat, že bude mít stejný efekt i pro ostatní vrstevníky. Stejná kauzalita pochopitelně platí i naopak. Jak se ukázalo v průběhu našeho výzkumu, děti migrantů i ostatní děti mají velmi podobný vztah ke čtení knih. Pokud vůbec knihy čtou, nezaznamenali jsme žádný rozdíl v preferenci literatury. Pokud vůbec chodí do knihoven, jejich motivace a činnosti, které zde provádějí, jsou zcela obdobné napříč danou věkovou skupinou.

Dne 20. listopadu 2021 proběhla fokusová skupina s žáky ukrajinské sobotní školy Eru-dyt v Praze, které se zúčastnilo 12 žáků 8.-9. třídy. Všechny tyto děti jsou zároveň žáky běžných českých základních škol či víceletých gymnázií. V našem výzkumu šlo pouze o „kontrolní“ skupinu, jelikož se netýkala výlučně žádné z našich čtyř výzkumných

²⁴ Viz např. Leontiyeva, Y. (ed.), Ezzeddine-Lukšíková, P., Hirt, T., Jakoubek, M., Kocourek, J., Pažejová, L., Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové), Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006.

lokalit. Zato však šlo výhradně o děti migrantů (s různou délkou pobytu v Česku). Do veřejných knihoven v Praze obvykle nechodí a nechodili ani na Ukrajině. Většina dětí vůbec netuší, kde se pobočka městské knihovny v jejich čtvrti nachází. Pouze dva z žáků pražské knihovny navštívili, jeden jen se podívat, druhý si půjčit knihu. Necelá polovina dětí však knihy různou intenzitou čte, ale mají je ve svém vlastnictví nebo je čtou na elektronických zařízeních (Kindl). Čtou detektivky (nejvíce „young adult“ styl), manga komiksy, fantasy či knihy na základě populárních filmů (např. Duna). Ničím z výše uvedeného se neliší od svých českých vrstevníků, se kterými jsme vedli rozhovory během našeho výzkumu.

Další důvody pro neoddělování dětí migrantů od ostatních byly normativní. Vycházíme totiž z předpokladu, že děti (nejen) námi preferované věkové kategorie touží po přijetí a začlenění do žákovského kolektivu. Jakoukoliv odlišnost od „normálu“ děti často nevybíravým způsobem dehonestují a dotyčného vystavují nepříjemné pozornosti či ostrakizaci. Děti migračního původu se navíc v období adolescence často potýkají s otázkou vlastní ambivalentní identity, což se může projevit na jejich psychickém stavu. Tím méně touží po zvýrazňování své odlišnosti v žákovském kolektivu. Jelikož nám jde právě o integraci, kategorizováním dětí podle „etnického klíče“ bychom působili přesně pravý opak spolu s možnými psychologickými traumaty. Některé zkušenosti nepřilíživého tematizování „cizinectví“ během výzkumu nás dále upevnily v tomto přesvědčení.

Během zúčastněného pozorování (viz Metody výzkumu) jsme v jedné ze zkoumaných poboček sledovali průběh čtenářské aktivity (šlo o součást projektu na podporu cizinců sponzorovaného městskou částí), na který pedagožka z nedaleké základní školy přivedla skupinu dětí prvního stupně. Akce se účastnily také pravidelní členové místního čtenářského klubu a několik rodičů přítomných dětí. Děti měly sebou svou knihu, ze které každý nahlas popořadě přečetl několik odstavců. Další aktivitou bylo přečtení jedné stránky z konkrétní knihy, kterou si děti posílaly v kruhu. O některých knížkách se krátce diskutovalo. Knihy byly dobře vybrané vzhledem k věku dětí, některé aktivity viditelně bavila a přítomná pedagožka i knihovní personál měly celou akci dobře připravenou. Pouze úvodní část v nás vyvolala rozpaky. Zřejmě ve snaze věnovat dětem s odlišným mateřským jazykem zvýšenou pozornost pedagožka žákům nařídila, aby se rozdělili na dvě skupiny: Čechy a „cizince“. Tento povel byl některým dětem viditelně nekomfortní a v několika z nich vyvolal patrné zmatení. Některým se do skupiny cizinců „nechtělo“, jiné netušily, do jaké skupiny patří, a tak se ptaly ostatních dětí. V některých případech mezi dětmi vznikla krátká diskuse s protichůdnými názory. Po této fázi ještě paní učitelka sama udělala ve vzniklých skupinách několik korekcí,

takže se v „cizinecké“ skupině ocitly nejen děti z postsovětského prostoru, Vietnamu a dalších „třetích zemí“, ale i dítě ze smíšeného manželství či hoch s českými rodiči, který vyrůstal první roky života v Londýně. Následně děti usadila do dvou soustředných kruhů. Ve vnitřním na zemi seděly děti označené za „cizince“ a ve vnějším nad nimi na židličkách děti české, takže se vnitřní kruh ocitl pod jakýmsi dohledem nejen přítomných dospělých, ale i ostatních dětí (viz foto). Tento systém – přestože aplikován evidentně v dobré víře - nám nepřišel příliš vhodný nejen kvůli vyčleňování dětí ze zbytku kolektivu explicitním tematizováním jejich (někdy poněkud vágního) „cizinectví“, ale i zdůrazněním asymetrické mocenské pozice jejich usazením do „podřízeného“ kruhu.

V rámci výzkumu jsme také navštívili mimopražskou knihovnu, kde jsme byli svědky podobně problematického (ne)vnímání „cizinectví“ dětských čtenářů. V knihovně se konala velmi dobře připravená a atraktivní aktivita pro starší školní děti. Během aktivity přišla řeč na znalost českých animovaných pohádek, konkrétně Krtečka. Měl se přihlásit ten, kdo nezná Krtečka. Přihlásila se jen jedna dívka, načež se ostatní děti začaly smát a posměšně na ní ukazovat. Jiné dítě na vysvětlenou dodalo s patrnou známkou despektu, že dívka „je z Polska“. Instruktorka programu sice krátce ocenila, že se dívka přihlásila, ale problematickému zvýraznění „cizinectví“ mezi dětmi se nevěnovala. Tento zážitek „připomenutí“ jinakosti symbolicky vyčlenil danou dívku z kolektivu a může vyvolat či prohloubit její pocit méněcennosti. Přitom právě v tomto okamžiku by bylo vhodné s dětmi o jinakosti a cizinectví mluvit, včetně toho, co znamená být „z Polska“, připomenout to, co zřejmě ví naopak jen daná dívka, a zdůraznit to, co děti přes tyto odlišnosti spojuje.

Zatímco tedy v prvním případě bylo cizinectví dětí nevhodně tematizováno dospělou autoritou, ve druhém případě tuto problematickou tematizaci provedly naopak samy děti a dospělá autorita se problému nevěnovala.

Kdybychom se příliš zaměřili na odlišnou etnicitu dětí, ocitli bychom se pravděpodobně v jistém hermeneutickém kruhu. Jinými slovy, hledání problému v „jinakosti“ by nás vedlo k řešení opět skrze „jinakost“ zkoumaných dětí. Výsledkem takto vedeného výzkumu by pak pravděpodobně byla doporučení a návrhy opatření jdoucí obvyklým směrem multikulturních programů, tedy snahou tuto „jinakost“ postavit do centra pozornosti a tím ji však (nechtěně) dále zvýrazňovat a prohlubovat. Taková řešení by sice mohla být z hlediska knihoven atraktivní a efektní, ale zastřela by vzhled do hlubších příčin, proč děti sledované věkové skupiny chodí či naopak nechodí do knihoven a co v nich (ne)dělají.

Mainstreaming

„Princip mainstreamingu se vyhýbá pouhému „pomáhání cizincům“, ale soustředí se na vytváření prostředí, v němž jsou všichni obyvatelé dané lokality bez ohledu na svůj původ vnímáni jako přirození rezidenti obce. V takovém prostředí mají všichni stejnou příležitost pro aktivní zapojení a vzájemné sdílení. Vzniká tak unikátní prostor pro podporu vzájemného porozumění a seznámení mezi místními a nově příchozími či obyvateli původem z ciziny, kteří v dané lokalitě žijí již delší dobu. Místní tak zmírňují své obavy z neznámého a cizinci, kteří nedostatek příležitostí k setkávání často zmiňují jako komplikaci v dosažení úspěšné integrace, získají tolik potřebný pocit, že do místní komunity patří a jsou její přirozenou součástí.

Díky tomuto přístupu se vyhnete prezentování cizinců primárně prostřednictvím jejich odlišnosti, jako je tomu u tzv. multikulturních akcí. Tyto akce cílící primárně na cizince či národnostní menšiny prezentují prioritně odlišnost kultury „toho druhého“ byť prostřednictvím jejich pozitivních aspektů, jakými jsou svátky, tradice či gastronomie. Akce založené na mainstreamingu mohou naproti tomu cizince ukázat v roli sousedů, spoluobčanů i odborníků na nejrůznější témata, se kterými sdílíme stejné zájmy i potíže. Jinak řečeno, multikulturní akce vedou k poznávání vzájemných odlišností a mají tak tendenci zdůraznit dichotomii MY a ONI, čímž mohou v lidech posilovat určité stereotypní vnímání, či v horším případě vyvolávat obavy nebo dokonce pocit ohrožení. Akce mainstreamové oproti tomu mnohem lépe vedou k hledání způsobu společného bezproblémového soužití, výchozí základní pozicí je koncept MY všichni jsme lidé, obyvatelé určité lokality/obce/ města a máme mnoho společného.“²⁵

Nakonec je třeba uvést neméně důležité praktické důvody, které přispěly k nevyčleňování dětí migrantů ze skupin, se kterými jsme pracovali. I kdybychom totiž ignorovali výše uvedené meritorní a normativní důvody, samotné definování cizinectví a rozdělování

²⁵ Příručka „Mainstreaming integrace cizinců na úrovni městských částí - jak prostřednictvím veřejných akcí přispívat k pestré a soudržné společnosti“. Autorky textů: Anna Pacovská, Kristýna Brožová. Vydal Magistrát hlavního města Prahy a Člověk v tísni, o.p.s. Nedatováno.

dětí podle etnického klíče by spotřebovalo značnou část vymezeného času na výzkumné aktivity. Nepomohly by v tomto ohledu ani pracovnice knihoven, které sice mohou na základě jmen odhadnout nečeský původ dětského čtenáře, ale vzhledem k současnému automatizovanému systému výpůjček (tzv. selfcheck) se ke čtenářské legitimaci s uvedeným jménem dostanou čím dál méně. Pokud si návštěvník knihovny nic nepůjčí, může v knihovně pobývat neidentifikován, případně zcela bez registrace v systému. V případě pokusů o zjišťování občanství či národnosti dětí by navíc jistě docházelo k těžko řešitelným a eticky sporným situacím i s ohledem na ochranu osobních údajů a na etické normy výzkumu naší domovské Fakulty sociálních věd UK.

Náš primární záměr oslovit během výzkumu děti migrantů byl dostatečně naplněn výběrem lokalit. Práce s dětmi ve „spádových“ základních školách v tomto směru spíše ještě předčila naše očekávání, když v některých třídách dosahoval podíl dětí migrantů až poloviny žáků.

Metody výzkumu

Projekt je dlouhodobým výzkumem, který měl za cíl zmapovat reálné potřeby migrantů v dané lokalitě, stejně jako reálné možnosti konkrétních knihoven přispívat k jejich integraci. Během výzkumu jsme pochopitelně také sbírali inspiraci v jiných knihovnách, ale hlavním úkolem bylo oslovit děti, které žijí přímo v dané lokalitě. A jelikož nás zajímalo, jak dětem knihovny ztraktivnit, bylo nutné oslovit především ty, které v knihovně nebudeme. Přestože se veřejné knihovny v některých případech snaží získat zpětnou vazbu na své iniciativy nebo je předem konzultovat s veřejností²⁶, obvykle taková snaha není zaměřena přímo na děti a hlavně se jí účastní ti, kteří se již předem o knihovny zajímají (koná se mezi již registrovanými čtenáři/ návštěvníky knihoven).

Velký důraz jsme přitom kladli na aplikovatelnost našich poznatků především dvěma aspekty. Zaprvé jsme se pokoušeli již v průběhu výzkumu některé poznatky rovnou testovat, abychom potvrdili jejich relevanci a předešli případným námitkám stran jejich proveditelnosti. To se týkalo zejména aktivity natáčení propagačních videí dětmi ukrajinského původu (viz „Manuál“), ale i průběžným zveřejňováním našich doporučení knihovnicím a knihovnicím zejména během workshopu v roce 2022, kam byli pozváni externí odborníci na některá z doporučovaných témat (viz níže). Aplikační fáze s výzkumnou se nakonec prolínala i přímo naší prací s dětmi z cílové skupiny, které jsme se snažili zároveň se získáváním údajů dostat knihovnu do většího povědomí a atraktivně ji mezi dětmi zpropagovat. Druhým aspektem bylo co nejužší zaměření na konkrétní vybrané pobočky, jejich prostorové a personální kapacity a cílovou skupinu dětí žijících v jejich okolí. Právě touto důkladnou znalostí konkrétního prostředí jsme se snažili navrhnout pouze taková řešení, která budou mít dostatečnou oporu v realitě a u nichž bude co nejsnazší realizace. Dosavadní doporučení z přechozích projektů totiž sice v některých případech obsahovala i podrobné návody na zavedení inovací do praxe, ovšem nikdy nebyla „šita na míru“ konkrétním podmínkám v konkrétním místě. Z toho-

²⁶ Například při přípravě výstavby pobočky MKP Petřiny uspořádalo vedení knihovny anketu mezi studenty blízkého Gymnázia Nad Alejí ohledně jejich preferencí na novou knihovnu.

to důvod jsme také odmítli cestu širokoúhlého kvantitativního výzkumu, který by sice mohl získat cenná data, ale nebyl by tak úzce spojen s reálnými situacemi knihovních poboček. Rozsáhlý výzkum by byl také mimo kapacitní možnosti našeho týmu.

Důležitým inovačním aspektem našeho výzkumu byla také interdisciplinarita, jelikož propojuje sociálně vědní expertizu s architekturou. Právě zapojením týmu architektů z atelieru VAS umožnilo dát proveditelnější rozměry jak návrhům vzešlým z výzkumu celkově, tak konkrétním nápadům ze strany dětí, které s námi ve výzkumu spolupracovaly. Architektonická perspektiva se ukázala jako ještě důležitější, než jsme původně předpokládali, jelikož většina aplikačních návrhů se do různé míry týkala nutnosti nově promyslet knihovní prostor zevnitř i zvenčí.

Dotazníková šetření

Dotazníkové šetření se týkalo pilotní části našeho výzkumu, ve kterém jsme si chtěli stanovit či ověřit některá témata, na které jsme se posléze zaměřili v dalších fázích výzkumu. Záměrně však šlo pouze o sondu, proto probíhalo dotazování formou ankety, tedy bez pravděpodobnostního či náhodného výběru vzorku. Pro pravděpodobnostní výběr nám chyběly dostatečné vstupní informace o charakteristikách populace, pro náhodný výběr chyběl soupis členů zkoumané skupiny. Na rozsáhlejší dotazníkové šetření také nestačila kapacita našeho výzkumného týmu.

Dotazník byl připraven ve dvou podobách: interaktivní elektronická verze a papírová verze pro strukturovaný rozhovor.

Interaktivní elektronická verze

Dotazníkovou anketu jsme v projektu původně plánovali zveřejnit v tištěné podobě v periodických pro cizince, které na území Prahy či celého Česka vydávají obvykle krajská sdružení z různých zemí. Z hlediska potenciální návratnosti a cílové skupiny se však současná tištěná média pro cizince a národnosti menšiny ukázala jako neefektivní či přímo nevhodná. Rozhodli jsme se proto zaměřit pozornost výhradně na internetové prostředí a vyvinout responsivní online formulář tak, aby jeho vyplnění bylo co nejsnazší. Vzhledem k potřebám výzkumu (tj. především větvení na různé varianty) se ukázalo jako nejvhodnější platforma Microsoft Teams. Zde jsme však narazili na jiný problém. Zatímco v případě časopisů jsme měli přímé spojení na jejich (šéf)redaktory, v případě online prostředí bylo potřeba vytipovávat a dohledávat jednotlivé skupiny a jejich administrátory. Vybírali jsme skupiny podle těchto kritérií: aby měly co nejvíce členů a aby byla šance, že se mezi nimi mohou vyskytnout účastníci naší cílové skupiny, tedy především starší žáci ZŠ, případně též SŠ. Zaměřili jsme se na Facebook skupiny, jelikož jiné nevyhovovaly našim kritériím (např. V kontaktě) a/nebo se ukázaly jako nevhodné z hlediska aplikace dotazníku na platformě MS Teams (např. WhatsApp či Tik-Tok).

Anketu se nakonec podařilo umístit na stránky FB skupin: Hoc tieng Séc (vzdělávací skupiny Vietnamců v ČR), Asociace vietnamských studentů a mládeže v ČR, My a Ukra-

jina, informační portál Ukrajinců v Praze – UAPORTAL.CZ, Ukrajinská iniciativa v ČR, Prague Mums Group, Families in Prague by expats. Kromě výše zmíněných organizací spravujících dané FB stránky jsme při přípravě a šíření ankety oslovili také naše aplikační garanty (Meta, Nová škola) a dále Přiznání Vietnamců, VietUp, Pražskie Objavlenia, Dětskie prazdniki v Pražě i Čechii, Čechia UA, Ukrajinská sobotní škola v Praze Erudyt, Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny v České republice, Centrum pro integraci cizinců, Sdružení pro integraci a migraci a Dům národnostních menšin.

Největší problém, na který jsme narazili, bylo časté odmítavé stanovisko administrátorů skupin (ty byly většinou vytvořeny pro konkrétní účel, se kterým se náš dotazník nepřekrýval) a slabá návratnost. Ta byla pravděpodobně dána nízkou atraktivitou našeho tématu pro cílovou skupinu, takže výsledkem ankety bylo jen osm odpovědí. Nicméně i těchto osm odpovědí bylo poměrně informačně bohatých, takže nám pomohly vytipovat (či přesněji potvrdit) jedno z témat našeho výzkumu, konkrétně vysokou symbolickou i praktickou „prahovost“ knihoven pro děti migrantů (blíže viz „Manuál“). Vzhledem k tomu, že jsme si byli možných obtíží této fáze výzkumu do velké míry předem vědomi, záměrně jsme nestanovili žádnou „minimální hodnotu“ odpovědí jako kritérium úspěšnosti ankety.

Dotazník ve dvou základních variantách (chodím/ nechodím do knihovny) je k dispozici na této adrese: <https://t.ly/oz2B>. Dotazník byl uveden tímto textem (viz též foto):

Ahoj, jmenuji se Ondřej Klípa, učím na vysoké škole a se skupinou kolegů zkoumáme, proč některé děti do knihoven chodí a jiné ne. Co by měly knihovny změnit, abyste do nich Ty nebo Tvoji kamarádi chodili rádi? Zajímá nás Tvůj názor. Vyplň proto prosím tenhle dotazník. Nebude ti to trvat déle než pět minut, slibuju. Poslal/a bys ho pak i svým kamarádkám a kamarádům? Čím víc budeme mít odpovědí, tím lépe budeme vědět, co vám v knihovně chybí. Díky! Ondřej P.S. Dotazník je anonymní, tvoje jméno se nikde neobjeví - ani nám. P.P.S. Zajímají nás hlavně děti z rodin, které nepocházejí z Česka. Věříme totiž, že by knihovny neměly být jen místo, kde si můžeš půjčit knížku, ale také něco jako otevřené obývací město, které mohou pomoci s tím, abychom se tu všichni cítili více doma. P.P.P.S. Kdybys chtěl/a další info, dej mi vědět na ondrej.klipa@fsv.cuni.cz

CHODÍŠ NĚKDY DO KNIHOVNY?

Ahoj, jmenuji se Ondřej Klípa, učím na vysoké škole a se skupinou kolegů zkoumáme, proč některé děti do knihoven chodí a jiné ne. Co by měly knihovny změnit, abyste do nich Ty nebo Tvoji kamarádi chodili rádi? Zajímá nás Tvůj názor. Vyplň proto prosím tenhle dotazník. Nebude ti to trvat déle než pět minut, slibuju. Poslal/a bys ho pak i svým kamarádkám a kamarádům? Čím víc budeme mít odpovědí, tím lépe budeme vědět, co vám v knihovně chybí. Díky! Ondřej P.S. Dotazník je anonymní, tvoje jméno se nikde neobjeví - ani nám. P.P.S. Zajímají nás hlavně děti z rodin, které nepocházejí z Česka. Věříme totiž, že by knihovny neměly být jen místo, kde si můžeš půjčit knížku, ale také něco jako otevřené obývací město, které mohou pomoci s tím, abychom se tu všichni cítili více doma. P.P.P.S. Kdybys chtěl/a další info, dej mi vědět na ondrej.klipa@fsv.cuni.cz

* Povinné

1. Chodíš do knihovny? *

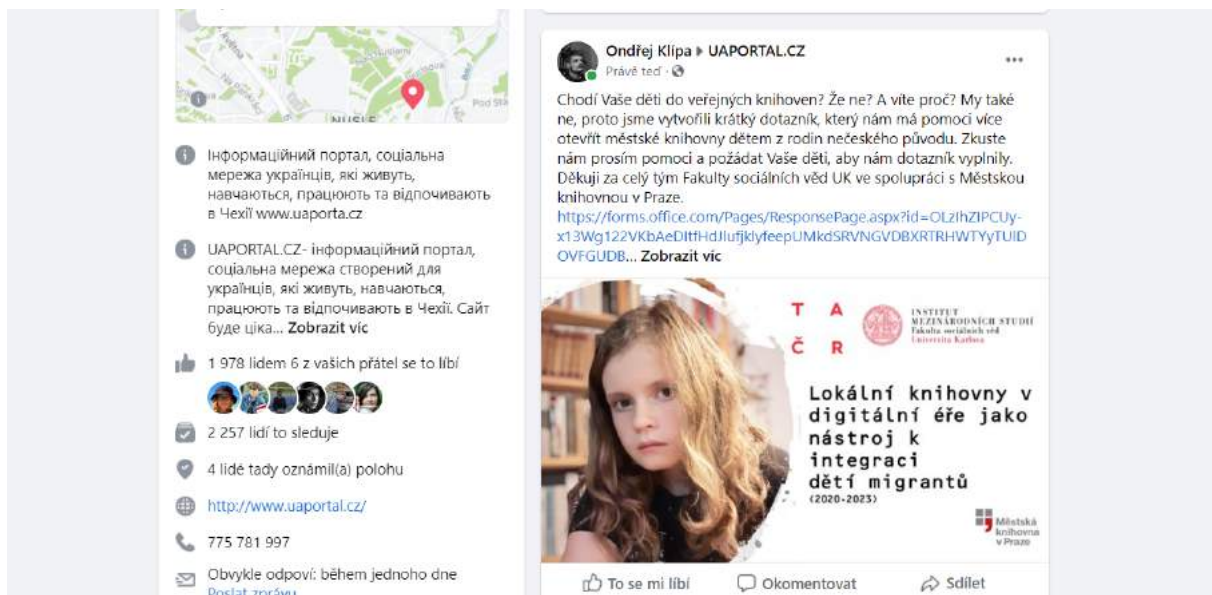
ano

ne

Odeslat

Nikdy neprozrazujte svoje heslo. [Nahlásit porušení pravidel](#)

Ukázka publikace dotazníku na jedné z facebookových skupin:

Dotazník pro strukturovaný rozhovor

Z elektronické verze dotazníku vycházel též dotazník pro strukturovaný rozhovor. Vzhledem k charakteru ústního rozhovoru stačil menší počet a méně podrobných otázek. Provedení rozhovorů mělo také svůj vývoj. Z původní varianty nechat dotazník k dobrovolnému vyplnění dětmi v knihovnách přes možnost oslovovat děti v knihovně jednotlivě ze strany výzkumníků jsme přešli na formu kolektivního rozhovoru, která byla neefektivnější a po praktické stránce nejsnáze proveditelná. Náhodné vyhledávání dětí a jejich dotazování přímo v knihovnách se totiž po konzultaci s knihovnicemi ukázalo jako časově neefektivní a celkově nevhodné (narušování knihovního provozu, obavy z kontaktu ze strany dětí...). Strukturované rozhovory byly provedeny se dvěma skupinami dětí. Jedna v Ukrajinské sobotní škole v Praze Erudyt (viz rámeček výše) s dětmi cizinců (Ukrajinců) a dvě s dětmi ze základní školy, které se účastnily školní exkurze do pobočky městské knihovny na Opatově.

Anketní rozhovory proběhly dne 14. (1. stupeň ZŠ) a 19. října (2. stupeň ZŠ) 2021 v pobočce Opatov, dohromady s 18 žáky, kterým byl výzkumník představen a žákům byl sdělen účel a obsah dotazů. Dotazování proběhlo nejdříve skupinově a posléze individuálně.

V rámci zpracování výsledků z této výzkumné aktivity jsme přihlédli také k podobnému dotazníkovému šetření, které s dětmi (ovšem pouze I. stupně ZŠ) provedla knihovnice dětského oddělení pobočky Opatov.

Otázky pokládané dětem v rámci kolektivního strukturovaného rozhovoru:

okruh 1: čtenářství

- Jak často si půjčuješ knihy v knihovně?
- Co sis v knihovně půjčil?
- Co sis chtěl půjčit a neměli to?
- Kolik půjčených knih jsi už přečetl (od začátku školního roku)?

okruh 2: náplň návštěvy

- Co jiného jsi v knihovně dělal (kromě výpůjčky/ vrácení knih)?
- Chybí ti něco v knihovně?
- Překvapilo tě zde něco (co jsi zde nečekal nebo naopak čekal a nebylo tu)?
- Co bys dělal s touhle budovou, kdyby byla prázdná a ty bys měl/a určit její využití pro veřejnost?

okruh 3: sociální kontext

Chodíš do knihovny sám nebo s někým (a s kým)?

Kdo tě sem přivedl poprvé?

Chodí tvoji rodiče do knihovny?

okruh 4: interakce

- Zeptal jsi se někdy na něco knihovníka?
- Čím si myslíš, že se knihovník zabývá, kromě vydávání a přijímání knih?

Polostrukturované rozhovory s knihovním personálem

Důležitou výzkumnou metodou, která přinesla zásadní poznatky o slabých a silných stránkách jednotlivých poboček a jejich potenciálu rozvoje byly polostrukturované rozhovory s knihovnicemi se zaměřením na dětské oddělení. Rozhovory byly koncipovány do několika soustředných okruhů. První se týkal charakteristiky lokality, ve které se pobočka nachází, druhý se týkal knihovní budovy a třetí se týkal samotné pracovnice, se kterou byl veden rozhovor. Zatímco první dva okruhy otázek se týkaly plusů a mínusů lokality či knihovny z pohledu dané knihovnice v kontextu dětí cizinců, třetí okruh se týkal spíše profesní trajektorie dané knihovnice (vzdělání, pracovní zkušenosti, zájmy, pracovní náplň v knihovně atd.) a možností jejího dalšího rozvoje, opět s přihlédnutím k tématu migrantů a jejich mladé generace. Přestože jsme k tomu knihovnice výslovně nenutili, dověděli jsme se v některých případech také to, co vnímají jako své osobní limity a výzvy ve své práci. V různých pobočkách se nám podařilo provést rozhovor s různým počtem knihovnic, což bylo dáno zejména časovými možnostmi dotyčných.

Fokusové (ohniskové) skupiny

Na základě zkušeností z reálných situací komunikace se školami jsme tuto aktivitu od podoby „klasické“ fokusové skupiny značně modifikovali. Abychom přiměli školy ke spolupráci, rozhodli jsme se nabízet tuto aktivitu jako dvouhodinový výzkumně-vzdělávací program pro děti s pevně daným scénářem, který jsme školám předem představili. Museli jsme reagovat také na zásadní organizační a logistická omezení škol, především velmi obtížnou možnost zorganizovat s dětmi samostatná setkání mimo dobu školního vyučování. Jak se ukázalo, učitelé měli o takto pojatý výzkum zájem a snadno ho integrovali do výuky, případně do „projektového dne“. Zároveň jsme nijak neslevili z našich výzkumných potřeb. Základní strukturou aktivity byla pro větší atraktivitu upravená metoda „mentální mapy“, která nespočívala v klasickém pojmovém diagramu, ale ve výtvarném zpracování v podobě skutečné „mapy“, takže žáci nakreslili schéma dané lokality tak, aby na ni byla místa, která považují z nějakého důvodu za významná či výrazná. Hlavním cílem této části programu bylo zjistit, jakou roli (a zda vůbec) v jejich vnímání dané lokality hraje místní knihovna. Po celou dobu výzkumu se proto žáci nedozvěděli, že nám jde o výzkum primárně spojený s knihovnami. Další fází (po přestávce) bylo promítnutí části řeckého dokumentárního filmu „Kde si máme hrát?“ (s českým dabingem) s následnou diskusí. Film pojednává o skupině dětí, které se na základě urgentně pocíťovaného nedostatku ve své lokalitě samy aktivují, zorganizují a snaží se s lokálními úřady a lidmi v místní komunitě dojednat vznik dětského hřiště. Diskuse o filmu byla vždy směřována na problémy a nedostatky a jejich možná řešení v lokalitě žáků dané školy.

Následně proběhla aktivita pracovní nazvaná „udělej si svou knihovnu“. Žáci byli rozděleni do skupin a instruováni, aby na velký arch papíru nakreslili a opatřili poznámkami návrh veřejné knihovny, která by odpovídala jejich zájmům, potřebám, estetickému citění apod. V druhé části pak šlo o vytvoření návrhů, které mohou sloužit jako inspirace pro dané knihovní pobočky. V obou částech výzkumu jsme s dětmi průběžně diskutovali a vedli je k vysvětlení toho, co vytvořili. Obě skupiny nám poskytly pozoruhodné poznatky nejen o vztahu dětí k místním pobočkám knihoven, o jejich celkové identifikaci s danou lokalitou, o zájmu o veřejný prostor, o jejich představách „ideální“ knihovny, ale i o rozdílech mezi dětmi „českého“ a „migračního“ původu a o tematizaci „cizinectví“ ve skupinové dynamice daných tříd během kolektivních aktivit celkově (viz rámeček).

Program „fokusové skupiny“ jsme uskutečnili na těchto školách:

Prosek: ZŠ Litvínovská 600, 5. třída (22.10. 2021), ZŠ Litvínovská 500, 8. třída (25.10.2021)

Černý Most: ZŠ Gen. Janouška, 6. třída (5.11.2021)

Lužiny: Fakultní ZŠ Prof. Chlupa, Fingerova, 6. B. a 6. D. třída (11.11.2021)

Opatov: ZŠ Kateřinky (22.3.2022, 8. třída) a ZŠ Květnového vítězství (21.4.2022, 7. třída)

Foto z filmu „Kde si máme hrát?“

Upravené fotografie z aktivity „udělej si svou knihovnu“
během fokusových skupin s dětmi základních škol

Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování v knihovnách jako jedna z výzkumných aktivit měla dle původního plánu probíhat tak, že jednotliví výzkumníci budou měsíc pobývat v knihovních pobočkách (každý ve „své“), účastnit se běžných prací knihovního personálu (které budou vhodné a dovolené) a přitom pozorovat např. interakce s dětskými čtenáři a další aspekty. Velmi brzy se však ukázalo, že pro účely našeho projektu je přínosných pouze několik hodin denně, kdy do knihoven skutečně chodí alespoň nějakí dětská čtenáři (obvykle od 14. do 16. hodiny). V jiných časech je provoz knihoven celkově velmi slabý

a přítomnost výzkumníků na místě nedává příliš smysl. Výrazně přínosnější jsou navíc chvíle, kdy v knihovnách probíhá s dětmi nějaká organizovaná aktivita. Z těchto důvodů jsme se rozhodli (při dodržení celkové délky výzkumné aktivity) zúčastněné pozorování rozfázovat na období celého roku a chodit do knihoven pouze na vybranou dobu. Vybírali jsme pak především termíny, kdy v knihovnách probíhaly čtenářské kluby, školní návštěvy nebo volnočasové kroužky spolupracujících neziskových organizací. Při těchto aktivitách jsme se snažili co nejvíce participovat, tj. nejen pasivně pozorovat (např. vymýšlením a hraním her s dětmi či asistencí při různých programech).

Kazuistika poboček a konkrétní doporučení

Celková charakteristika lokalit

Všechny čtyři pobočky jsou situovány v rámci periferních částí Prahy. Periferie jakožto okrajová část většího celku (v tomto případě hlavního města Prahy) je jakýmsi hraničním pásmem bez klasické městské struktury (bloky, ulice, náměstí). Typická je zde výstavba solitérních domů, které nemají žádnou jednotnou uliční čáru a tudíž žádný vztah mezi sebou. Mezilehlý veřejný prostor se poté „rozteče“ a zároveň je pro člověka protkán spoustou často vícerozměrných bariér. Toto jsou však jen obtížně změnitelné faktory, které je nutné brát v kontextu tohoto projektu jako danost.

Z hlediska sociologického či demografického jsou právě tyto oblasti Prahy místy s vysokým podílem cizinců, přitom však na rozdíl od řady podobných sídlišť v západní Evropě (např. francouzská banlieue) netvoří cizinecké (etnické) čtvrtě či přímo chudinská cizinecká „ghetta“. Je to dáno specifickými historickými okolnostmi jak před rokem 1989, tak v období ekonomické transformace. V době státního socialismu, kdy byla tato sídliště budována, probíhala prakticky nulová imigrace do Československa. Navíc byla česká společnost sociálně nivelizována, takže byly tyto nové zástavby obydleny domácí populací průměrné sociální struktury. Vzhledem k silně poddimenzovaným investicím do modernizace staršího bytového fondu se pro většinu obyvatel stěhování do nových panelových sídlišť stalo spíše sociálním vzestupem, než naopak. Vzhledem k nedostatečné bytové výstavbě v době ekonomické transformace, stejně jako nedostatečnému finančnímu kapitálu rodin, byla sociální stratifikace a odliv bohatších obyvatel ze sídlišť značně zpomaleny. Pauperizaci sídlišť také zpomalila včasná privatizace bytového fondu, která sice zbavila obce (či městské části) možnosti vykonávat vlastní efektivní sociální politiku,²⁷ ale kvalitu bydlení ve většině těchto zástaveb (zejména v Praze) spíše prospěla. Soukromí vlastníci totiž investovali do modernizace samotných bytů a skrze bytová družstva či společenství vlastníků významně prodloužili životnost a zkvalitnili stav celých domů. V případě pražských sídlišť naopak méně movitá část populace (často Romové) musela toto bydlení opustit a přestěhovat se například do podobného typu bydlení, ale mimo Prahu. Díky rostoucí kupní síle na sídlištích pak docházelo k investicím jak ze strany soukromých podniků, tak bohatnoucích samospráv, takže se sídliště revitalizovala a stala se z původních

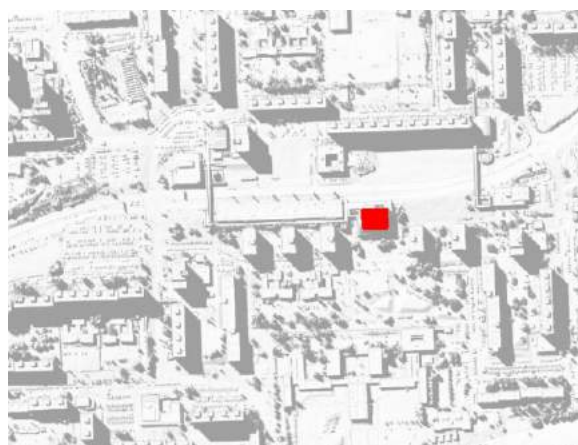
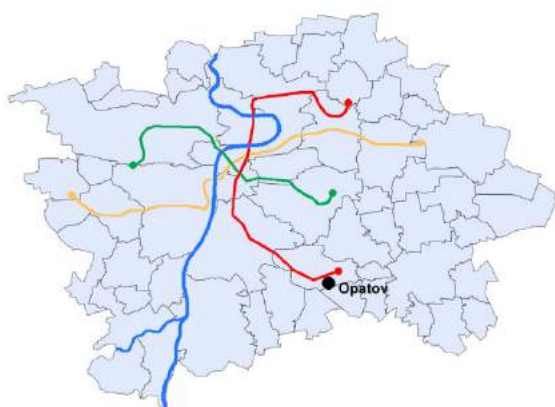
²⁷ Určitou výjimkou je v tomto ohledu Černý Most (viz níže).

„nocleháren“ plnohodnotnými sídelními celky. Tím se shodou okolností často dokončily původní záměry socialistických architektů a urbanistů, kterým na projekty „občanské vybavenosti“ v řadě případů nezbyly státem alokované finanční prostředky. I kvůli dostatku zeleně a dobré dopravní obslužnosti (rychlý spoj do centra) tak dnes panelová sídliště na okrajích hlavního města patří ke stále atraktivním místům bydlení.

Přesto lze ale zaznamenat s postupem času odliv bohatších obyvatel do revitalizovaných center měst nebo novostaveb v okolí či naopak do nově budovaných rodinných domů mimo metropole (tzv. satelity). Díky tomu se snížila oproti ostatním typům bydlení cenová hladina bytů v panelových domech, takže byly atraktivní mimo jiné pro množství cizinců. Na rozdíl od západní Evropy však typicky nešlo o azylanty či mnohdy nezaměstnané zahraniční dělníky a jejich potomky, ale o ekonomicky velmi aktivní cizince, kteří si mohli bydlení na pražských sídlištích dovolit. Ti zde proto až na výjimky (např. pražská Libuš a Písnice) splynuli s okolním obyvatelstvem a stali se tak pro běžného příchozího „neviditelní“. Sídlíště si však zachovala svou typickou anonymitu a relativně slabší komunitní aktivitu, což se stalo pro nově se zde přistěhovalé cizince výhodou i nevýhodou zároveň. Výhodou je ono snadné „splnutí s davem“, které cizincům umožnilo rychle se integrovat do běžných sfér života (pracovní trh, vzdělávání apod.), aniž by byli vystaveni přílišné konfrontaci se „starousedlíky“. Nevýhodou je pak právě slabší tlak na celkové ztotožnění se s obývanou lokalitou a zapojení se i do „měkkých“ sfér života, jakými jsou právě komunitní aktivity nebo péče o veřejný prostor. Zaměření tohoto projektu na vybrané lokality tak není dáno čistě statisticky vyšším výskytem dětí migrantů, ale také identifikovanými rezervami v integraci, typickými pro danou sídelní strukturu.

Opatov

Celoměstský kontext v rámci Prahy (nahore) a Lokální urbanistický kontext pražské periferie - Opatovská ulice (dole).

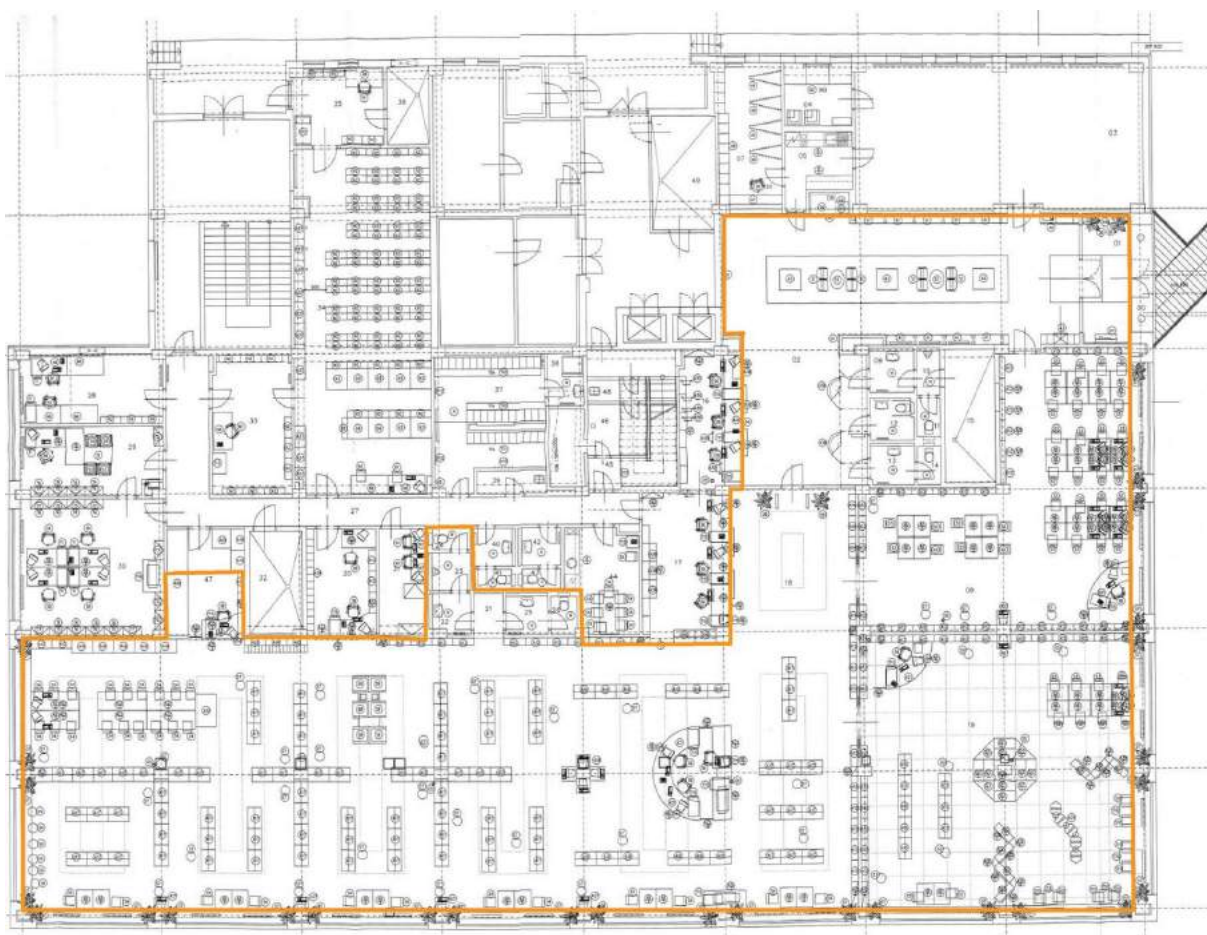
Exteriér pobočky (nahore) - Prostorový kontext nevlídného loubí, kde (i přes snahu v rámci poslední rekonstrukce) "pěšák nemá šanci". Bezbariérová přístupová lávka

Interiér pobočky (dole) - Výstavní dimenze vstupní haly, kde dominují neinteraktivní skleněné vitríny. Přehledný velkorysý vstupní prostor s recepcí / Příjemná atmosféra dětského oddělení i oddělení pro dospělé

Půdorys podlaží (nahore) - Vstup napravo nahoře po lávce (oranžovou barvou jsou vyznačeny veřejně přístupné části pobočky).

Lokalita a populace

Pobočka knihovny Opatov se nachází v městské části Praha 11 ve správním obvodu Chodov v sídlištní zástavbě Jižního Města. Jedná se o oblast se značnou populací cizinců. Podle Statistického úřadu k 1. 7. 2020 bylo evidováno na území městské části Praha 11, spolu se spádovými městskými částmi Praha - Křeslice, Praha – Šeberov

a Praha — Újezd 10 868 cizinců, tj. 12,7 % obyvatelstva. Největší zastoupení mají v Praze 11 a jejích spádových oblastech Ukrajinci (2 986 osob), následují Slováci (1 790 osob), Vietnamci (1 932 osob) a Rusové (759 osob).²⁸ Navíc bylo podle statistik MV ČR ke dni 28. 3. 2023 evidováno v městské části Praha 11 celkem 6 035 držitelů dočasné ochrany, kteří uprchli z války v Ukrajině. Jedná se z větší části o ženy, těch je v součtu 3 771. Dále se jedná o 1 915 dětí do osmnácti let, z čehož je 390 mladistvých od 15 do 18 let.²⁹

Městská část přistupuje k integraci cizinců aktivně. Již od roku 2016 realizuje projekt „Integrace cizinců v MČ Praha 11“, který má každý rok různý počet dílčích projektů zaměřených na vzájemné mezikulturní seznamování, výuku češtiny, nízkoprahové doučování, „komunitní aktivizaci“ apod. Městská část také aktivně zareagovala na příchod ukrajinských uprchlíků a zacílila své dosavadní integrační aktivity také na ně. Zavedla pro tuto cílovou skupinu také zcela nové programy (např. psychosociální podpora). Některé projekty městské části probíhají v těsné spolupráci s knihovni pobočkou Opatov a konají se v jejích prostorách. Na naši cílovou skupinu, tj. jazykově integrovanou starší školní děti migrantů, žádný z projektů přímo zaměřen není. Nejblíže pojetí integrace, kterou sleduje náš projekt, jsou aktivity komunitní a občanské angažovanosti, konkrétně např. projekt „Podpora občanské a politické participace obyvatel Prahy 11“, který městská část realizovala ve spolupráci s organizací InBáze. Jak je ale patrné z popisu projektů tohoto typu, jsou zaměřeny na dospělé účastníky, zatímco děti v nich mají spíše pasivní roli těch, kterým je různým způsobem pomáháno.

Spolupracující místní subjekty

V okolí pobočky působí řada neziskových organizací, se kterými pobočka v různé míře spolupracuje, např. nízkoprahový klub Ymcárium či Proxima Sociale (se svým nízkoprahovým klubem Jižní pól).

Školy v okolí pobočky:

- ZŠ Ke Kateřinkám (nejblíže pobočce)
- ZŠ Květnového vítězství (tzv. Květnák)
- ZŠ Mikulova
- Soukromá ZŠ Vitae
- Soukromé Gymnázium Evolution
- Vzdálenější: ZŠ s rozšířenou výukou jazyků (metro Háje)

Charakter pobočky

Pobočka v roce 2023 oslavila 40 let své existence. Vznikla v době budování Jižního Města jako součást Kulturního domu Opatov, což je soliterní vícepodlažní objekt občanské vybavenosti, situovaný při rušné čtyřproudové komunikaci. Kulturní dům je obklopený

²⁸ Integrace cizinců na MČ Praha 11 v roce 2021. Dostupné zde: <https://www.praha11.cz/cs/mestska-cast/socialni-sluzby-a-zdravotnictvi/socialni-sluzby/integrace-cizincu/integrace-cizincu-na-mc-praha-11-v-roce-2021.html>

²⁹ Tamtéž.

sídlíšní strukturou zástavby, sestávající se z opakujících se konstelací deskových a bodových panelových domů. Knihovně byl věnován značný prostor, který ji dodnes řadí mezi největší pražské knihovny pobočky a díky kterému obsluhuje čtenáře nejen z Jižního Města, ale i Petrovic, Hostivaře, Průhonic či Jesenice. Díky svým prostorám také hostí Artotéku MKP, což je služba specializovaná na výtvarné umění, která kromě knih půjčuje i obrazy. Přestože v letech 2000 – 2002 prošla pobočka rekonstrukcí (studii rekonstrukce zpracovala Ing. arch. Kateřina Hořavová, autorem architektonického návrhu vybavení knihovny je ateliér Atrea), která významně rozšířila místa pro čtenáře a zřídila bezbariérový vstup, pobočka nutně potřebuje další modernizaci. Zásadnější úpravy však nelze provést bez rekonstrukce celého objektu kulturního centra, které je ve špatném technickém stavu.

V pobočce je dětské oddělení se samostatným prostorem, stejně jako zvláštní místnost pro doprovodné programy (počítačová místnost). Dětské oddělení mají na starost dva zaměstnanci: knihovnice pro mladší školní věk, knihovník pro starší školní věk. Knihovnice absolvovala kurzy organizace Nová škola, na jejichž základě vede v knihovně „čtenářský klub“.

Aktivity pobočky

Pobočka Opatov je velmi aktivní ve vlastních aktivitách i ve spolupráci s místními školami a neziskovými organizacemi, takže slouží jako živé komunitní centrum pro všechny věkové vrstvy společnosti. Kromě různých výstav, besed, dílen, poznávacích exkurzí apod. pořádá řadu zábavně-vzdělávacích programů přímo pro děti. Zvláštní zmínku si zaslouží mezigenerační aktivity (např. „Pohádkové babičky na Opatově“) nebo kreativní mediální workshop, při kterém si děti vyzkouší práci novináře. Některé aktivity se konají ve spolupráci s ostatními pobočkami nebo s Ústřední knihovnou.

Ze spolupráce s ostatními subjekty se zřetelem k cílové skupině výzkumu lze uvést výše zmíněné projekty městské části, zejm. kurzy českého jazyka pro cizince. Dále čtenářský klub (projekt „Společně v knihovně“), který pro mladší školní děti jednou týdně na pobočce pořádá nezisková organizace Nová škola, a „interkulturní klub“ vedený organizací InBáze, což je pravidelné týdenní setkávání dětí od 11 do 14 let s odlišným kulturním zázemím. V rámci interkulturního klubu se aktivně procvičuje čeština formou her a zábavných aktivit.

Děti a mládež v knihovně

Dětská čtenářská, často v doprovodu rodičů, knihovnu hojně navštěvují. Vzhledem k množství žáků-cizinců v okolních školách chodí do knihovny i hodně těchto dětí. Dětské oddělení je velmi dobře vybaveno a celkově architektonicky a designově uzpůsobeno pro potřeby mladších dětí. Z ankety, kterou mezi mladšími dětskými čtenáři knihovnice provedla, vyplývá, že děti na knihovně oceňují krom širokého výběru literatury právě designové prvky odpovídající jejich vkusu (např. velkou sošku myši s brýlemi). Knihovnice díky své praxi se „čtenářským klubem“ zná řadu dětských čtenářů osobně,

takže k ní mají důvěru, což celkově zlepšuje atmosféru v oddělení a činí ho otevřenějším. Podle vyjádření knihovnice tak dětské oddělení do jisté míry supluje funkci školní družiny.

Problém je, že obdobné zázemí nemají starší děti, které pak svým chováním a způsobem vyjadřování ruší mladší čtenáře (a jejich rodiče) v dětském oddělení. Přesto i starší děti do knihovny často chodí, tráví zde volné chvíle ve skupinkách či sami (spíše s mobilním telefonem, než s knihou), někdy využívají možnost tisku z počítače.

Z ankety výzkumníků mezi žáky, kteří se účastnili školní exkurze v opatovské knihovně, pouze tři z 22 dětí chodí do knihovny pravidelně. Další tři žáci přicházejí příležitostně s rodiči, ostatní byli v knihovně pouze jednou nebo vůbec. Děti-čtenáři si v minulosti půjčili fantasy knihy a japonské manga komiksy. Výzkumník s nimi strávil ještě volný program v knihovně, kdy děti objevovaly knihovní fond a zastavovaly se u témat, která je zajímala. Největší zájem vyvolaly fotoknihy se zvířaty (u děvčat) a fotoknihy o sportu, zejm. fotbal (chlapci). Dalším oblíbeným žánrem byly historické ilustrované publikace (hrady a zámky) a již zmíněné japonské komiksy. Někteří chlapci také cíleně vyhledávali knížky o svých oblíbených počítačových hrách (Minecraft, Fortnite...).

Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů

Z každé ze zkoumaných tříd chodí do knihovny pravidelně jen několik dětí. Všichni ostatní byli v knihovně alespoň jednou v rámci školní exkurze. Žádné z dětí však nemělo knihovnu uvedenou ve svých „mentálních mapách“. Program proběhl již po započetí ruské agrese na Ukrajině, takže bylo ve třídách též několik nově příchozích ukrajinských uprchlíků, kteří byli obvykle posazeni vedle již dlouhodobě zde žijících ukrajinských žáků, kteří jim částečně sloužili jako tlumočníci a „asistenti“.

Při aktivitě „udělej si svou knihovnu“ žáci přišli s několika postřehy, které jim v knihovně chybí. Zejména šlo o více možností občerstvení a různé relaxační prvky (chill-out zóna, sedací pytle, gauč). Uvítali by také možnost pomalovat dle svého vkusu zdi v knihovně.

Z knihovního fondu by žáci preferovali tato témata: horory, fantasy, detektivky, životopisy, encyklopedie, knížky o psychologii. Z hlediska programu by preferovali více možnosti doučování, případně zájmové činnosti jako kurz malování apod. Vzhledem k relativně slabé znalosti „své“ pobočky na Opatově to však neznamena, že tato témata (knižní a programová) v knihovně zastoupena nejsou.

Z rozhovorů s neziskovými organizacemi vyplývá několik užitečných podnětů. Organizace InBáze se po několika letech spolupráce v roce 2023 rozhodla zázemí pobočky opustit, jelikož jí nevyhovoval prostor, který měla k dispozici pro svůj dětský interkulturní klub. Navíc většina jejích klientů pocházela ze vzdálenějších oblastí Prahy a dojíždění na Opatov pro ně bylo obtížné. Vyhrazený prostor pro interkulturní klub je sice dostatečný svou velikostí, ale nevyhovuje svou celkovou výbavou a architekturou. Podle vyjádření pracovnice by pro jejich aktivity byl vhodnější více „komunitní“ prostor (např. s velkým stolem, u kterého by děti mohly něco společně hrát a tvořit, s pohodlnými sedačkami nebo gaučem, s pianem...). Sál vyhrazený pro klub však slouží primárně jako počítačová místnost. Během klubové činnosti se jen stoly s počítači přemístí

na stranu místnosti, což vytvořilo poněkud strohý a neútulný prostor.

Nízkoprahový klub Ymcárium uvedl podobné problémy s málo vyhovujícím prostředím knihovny pro činnost organizace. Zatímco v minulosti pracovníci Ymcária příležitostně docházeli do knihovny a oslovovali vytipované dětské čtenáře, pokusy o širší spolupráci (např. vedení výtvarného kroužku v knihovně) se neosvědčily jednak kvůli málo vyhovujícímu prostoru a také kvůli nízké účasti dětí.

Silné stránky

- + Knihovna je velmi prostorná s několika samostatnými místnostmi, takže si může dovolit značnou variabilitu – jde o jedna z největších poboček MKP, rozloha veřejně přístupné části se blíží 1000 m²
- + Knihovna má samostatné (stavebně oddělené) dětské oddělení s velkým prostorem a příjemnými světelnými podmínkami.
- + Knihovna má stabilní a aktivní personál dětského oddělení.
- + Vzhledem k technickému stavu knihovny je zde pravděpodobnost budoucí rekonstrukce, kterou lze využít i k zásadnějším úpravám.
- + Blízkost a bohatost sídlištní zeleně.
- + Vizuální kontakt s exteriérem (okolní zelení) velkoryse dimenzovanými okenními otvory
- + Vazba na sousední obchodní centrum (OC Opatovská).
- + V těsném sousedství je restaurace, kterou mohou čtenáři (i zaměstnanci) využívat.
- + V okolí knihovny je dostatek parkovacích míst.
- + Prostory pobočky se nachází na jednom podlaží / bezbariérovost
- + Akustický komfort

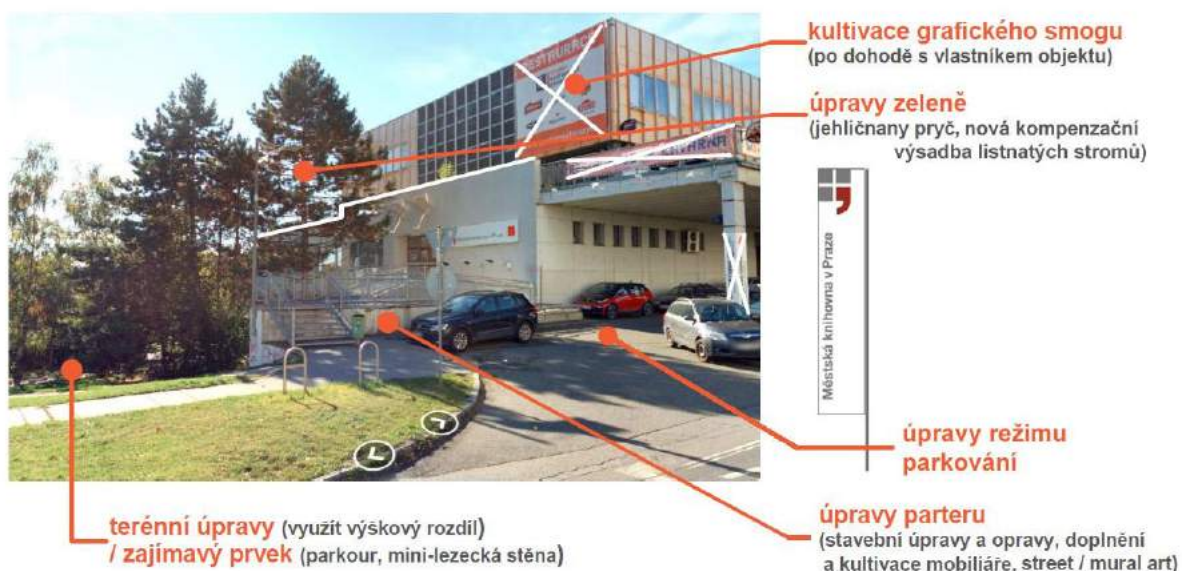
Slabé stránky

- Občasný hluk ze sousedních provozů v objektu kulturního centra.
- Málo atraktivní vstupní partie, kde se prolíná pěší a automobilový provoz (bez ambice řešit kapacitu návštěvnických parkovacích stání).
- Bez doprovodného mobiliáře a pobytového předprostoru.
- Vizuální smog v okolí knihovny.
- Neefektivní využití místnosti pro hromadné akce (počítačový sál).

Doporučení

- Umožnit větší kontakt s exteriérem
- Více propojit s venkovní galerií OC Opatovská

- Revitalizovat fasádní plášť budovy KD Opatov
- Rekonstruovat interiér do soudobého designu
- Zvýšit atraktivitu prostoru vstupní haly
- Představení některých tematických oblastí literatury
- Zmenšit zázemí knihovny ve prospěch čtenářů ze skupiny dětí a mládeže (konkrétně možnost využití prostoru bývalé knihařské dílny).
- Lépe využít a zefektivnit interiér prostoru počítačového sálu (dosud využívaného pro aktivity nad rámec standardního provozu knihovny).
- Poskytnout knihovnicím dětského oddělení kurzy na IT dovednosti, jazykové kurzy (angličtina a ruština), kurzy na práci s dětmi se speciálními potřebami (např. dyslexie)

Celkový rating z pohledu architektů

Atraktivita zvenčí

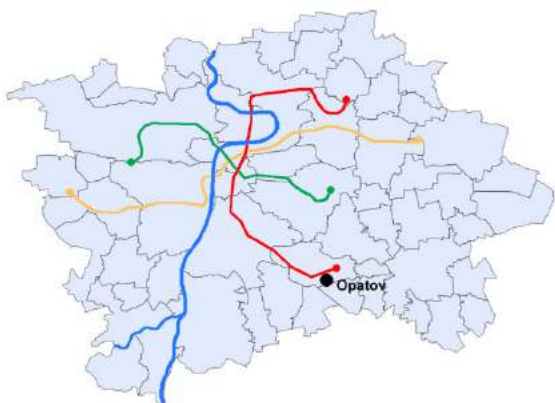
Uživatelská přívětivost / Bezbariérovost / Bezpečný prostor

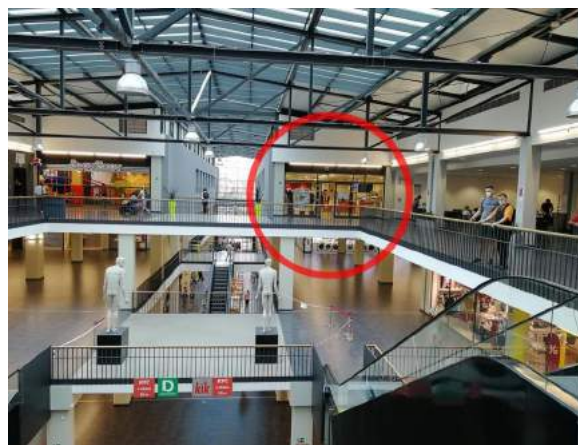
Flexibilita

Lužiny*

Lokální urbanistický kontext pražské periferie - okolí OC Lužiny s dominantními parkovacími plochami

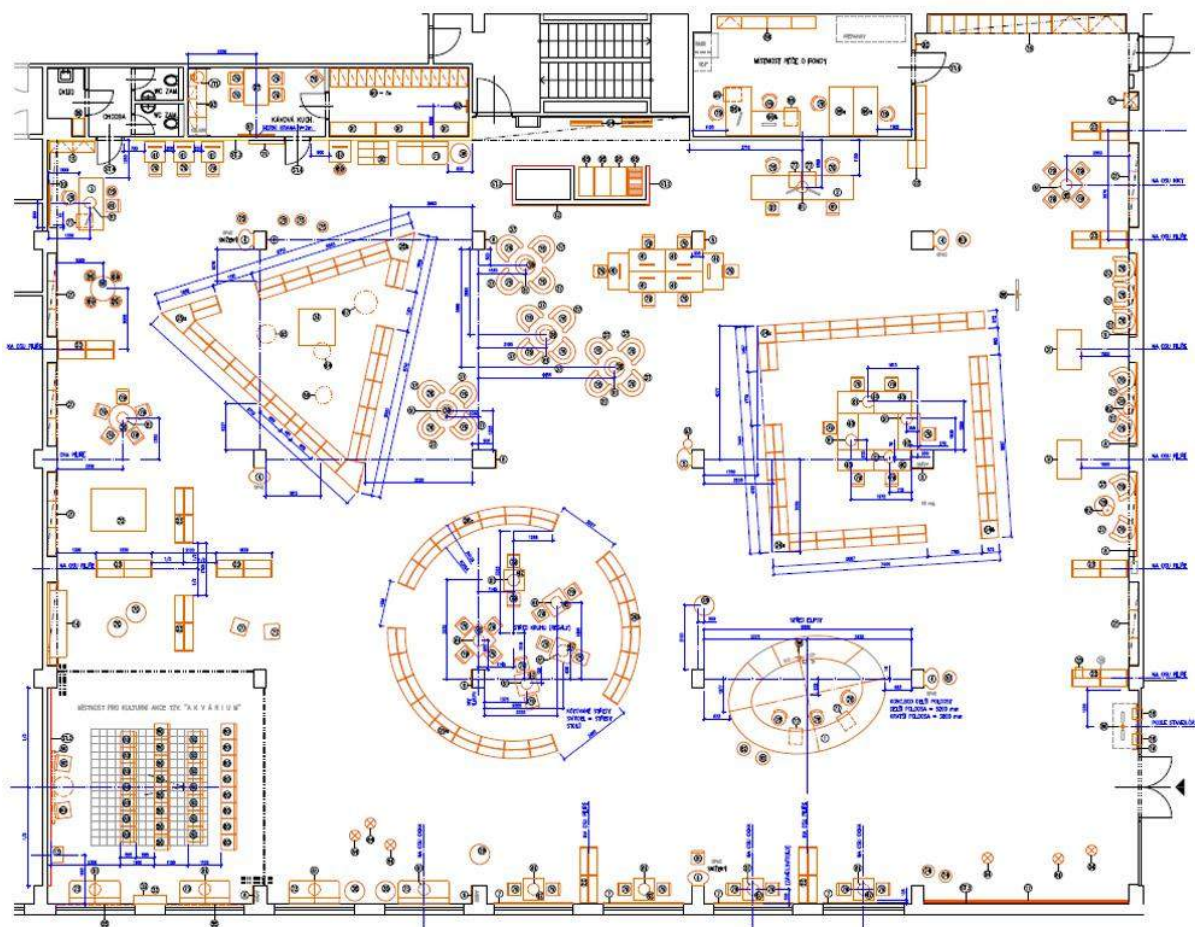
Exteriér pobočky (nahore) - Prostorový kontext zpevněných pobytových ploch u výstupu z metra a vstupu do OC, kde chybí kultivovaný pobytový předprostor aneb "vše instantně suplováno komfortem" interiéru OC. V bezpečí interiéru je obtížné v konkurenci "silového marketingu" zaujmout vlastním PR

* Spoluautorkou této kapitoly je Barbora Menclová.

Interiér pobočky (dole) - Průčelí pobočky se vstupním prostorem, přehledně nasměrovaným na zvýrazněnou recepci. Solitérní regály (ve tvaru kruhu, trojúhelníku a čtverce s volně přístupným knihovním fondem, strukturující ortogonální (skoro půdorysně čtvercový) prostor, vymezený pobočce / Separovatelný prostor “akvária”

Půdorys podlaží (dole)

Lokalita a populace:

Knihovni pobočka Lužiny se nachází v obchodním centru stejného jména na stanici metra B Lužiny v prostředí sídlištní zástavby. Sídlíšťe Lužiny bylo dostavěno těsně před koncem komunistického režimu jako součást komplexu Jihozápadního Města s především atypickými panelovými domy ve tvaru rondelů jižně od Centrálního parku (architekt Ivo Oberstein). Samotné obchodní centrum bylo již součástí původních plánů budovatelů sídlišťe jako důležitý prvek občanské vybavenosti lokality, ovšem dokončeno bylo až začátkem 90. let. V roce 2014 prošlo zásadní modernizační rekonstrukcí, včetně zastřešení átria (původní koncepce od architektů Aleny Šrámkové a Ladislava Lábuse).

V její blízkosti se nachází relativně vysoký počet základních škol včetně těch, kam dochází děti z rodin s odlišným mateřským jazykem. To odráží skutečnost, že v městské části Praha 13, kde se pobočka nachází, žije vysoký počet cizinců, který se stále zvyšuje. K 1. 1. 2023 cizinci tvořili přes 25 % obyvatel celé části, tedy 19 167 osob z celkového počtu 68 000 obyvatel. Oproti roku 2020, kdy v této části žilo přes 13 000 cizinců se jedná o 6 % nárůst. Během roku 2022 také narostl důsledkem ruské války na Ukrajině počet ukrajinských občanů na dvojnásobek a v současnosti jich tam žije okolo 8

500 osob. Kromě Ukrajinců největší cizinecké komunity tvoří Rusové a Vietnamci.³⁰ Od roku 2010 realizuje městská část Praha 13 ve spolupráci se školami a nevládním sektorem projekt Společná adresa – Praha 13 primárně zaměřený na integraci cizinců ze třetích zemí. Jedná se například o jazykové kurzy, doučování a kulturní aktivity. Spolufinancován je ministerstvem vnitra ČR.³¹ Součástí Společné adresy je také projekt Společně v knihovně neziskové organizace Nová škola. Na Lužinách také funguje pobočka Integračního centra Praha.³²

Spolupracující místní subjekty

Neziskové organizace: Proxima Sociale, Nová škola, pobočka Lužiny Integračního centra Praha

ZŠ v okolí:

- ZŠ Brdičkova
- ZŠ Mezi Školami (metro Hůrka) – vysoký počet cizinců,
- ZŠ soukromá Parentes
- ZŠ Mohylová
- ZŠ Trávníčkova (metro Luka)
- ZŠ profesora Otokara Chlupa (Nové Butovice – fokusní skupiny)
- Gymnázium J. Heyrovského

Pozn. Třídy prvního stupně z prvních tří uvedených ZŠ navštívily pobočku v rámci besed se školami v době pozorování.

Charakter pobočky

Pobočka Lužiny je od roku 1991 umístěna ve třetím patře stejnojmenného obchodního centra. Na tehdejší dobu byla vybavena poměrně kvalitní výpočetní technikou. V rámci rekonstrukce OC v roce 2014 změnila svou podobu i knihovnička uvnitř centra. Autorem rekonstrukce pobočky byl Ing. arch. Tomáš Hořava, který patří k uznávaným odborníkům na architekturu knihoven a realizoval již řadu zakázek pro MKP i pro další české veřejné knihovny. V rámci MKP tak pobočka Lužiny patří k novějším zařízením. Přístup do ní je bezbariérový. Koncipována je jako jedna velká otevřená místnost, opticky rozdělená regály s knihami. Podle slov zaměstnanců se jednalo o trend knihovny rodinného typu, oblíbený před několika roky, kdy byla všechna oddělení i služby na stejném místě.³³ Jediným stavebně odděleným prostorem je tzv. akvárium za odhlučnou skleněnou stěnou v rohu knihovny. Pobočka nemá okna, tedy ani denní světlo. Vzduch je přiváděn prostřednictvím klimatizace. Součástí knihovny je i poměrně velké oddělení pro děti a mládež, umístěné v její zadní části, které od jejího vchodu není

³⁰ <https://www.praha13.cz/O-Praxe-13>

³¹ <https://www.praha13.cz/Integrace-cizincu>. Více informací na webu MČ Praha 13 v sekci Integrace cizinců podle jednotlivých roků.

³² <https://icpraha.com/kontakty/#poradenstvi-a-pobocky>

³³ Rozhovory se zaměstnanci knihovny (online, 4. 3. 2021)

vidět. V prostoru se nachází dostatek stolků a křesel a jiných sedacích ploch (např. molitanových bloků). Je v ní také „podlahový scrabble“ (velkoformátová hrací plocha jako součást poldahy), inovativní prvek autorství architekta Hořavy. Součástí vybavení jsou počítače s přístupem na internet a možností černobílého tisku (za poplatek). V tzv. akváriu se nachází dataprojektor s plátnem. Oddělené regály i poměrně velká plocha dává prostor pro pocit soukromí. V pobočce není žádná možnost občerstvení.

Na provozu oddělení pro děti a mládež se podílí především tři zaměstnankyně knihovny, kterým příležitostně pomáhají ostatní knihovníci včetně vedoucí. Jedna knihovnice působící v tomto oddělení se primárně zaměřuje na programy pro děti z mateřských a prvního stupně základních škol. Druhé dvě knihovnice cílí i na děti z druhého stupně ZŠ. Kromě jiného spravují i sociální sítě určené této věkové skupině.

Aktivity pobočky

Program pobočky je možné rozdělit na „tradiční“ knihovní a „novou“ komunitní část. Půjčování knih se v současnosti odehrává především přes automatické pulty. Součástí pobočky je i bibliobox umístěný před jejím vchodem, přístupný v době otevření obchodního centra. Vzhledem ke společnému knihovnímu fondu celé městské knihovny Praha nedisponuje pobočka vlastními stálými svazky. Během pozorování byl ale na místě vždy dostatek dětmi oblíbených publikací (např. komiksy Marvel, Prašina, Deník malého poseroutky aj.). Stejně tak byly zastoupeny i knihy v cizím jazyce, např. ukrajinštině.

Při výzkumu bylo zjištěno, že v pobočce se odehrává velký počet komunitních aktivit určených dětem a mládeži, i když převažují aktivity pro mladší děti (MŠ, 1. stupeň ZŠ), případně pro matky s dětmi.

Komunitní aktivity lze rozdělit do několika oblastí:

1. Pravidelné aktivity realizované zaměstnanci oddělení pro děti a mládež (např. tvůrčí dílny – pletení, koláže)
2. Besedy se školami (např. Seznamte se s knihovnou)
3. Nárazové aktivity (Den dětí aj.)
4. Externí aktivity (účast na akcích v okolí, např. Den bez aut)
5. Poskytování zázemí pro NGO (např. Proxima Sociale, Nová škola, Inbáze)

Z výše uvedeného je patrné, že program je bohatý a pokrývá širokou škálu aktivit, které ale nejsou na první pohled viditelné a je nutné po nich pátrat. Neexistuje např. web, kde by byly přehledně představeny. Tyto aktivity zajišťují zaměstnanci většinou v malém počtu (tři osoby pracující v tomto oddělení za pomoci vedoucí pobočky a dalších kolegů). V programu převažují činnosti (kromě komunikace na sociálních sítích), zaměřené na nižší věkové skupiny (mateřské školy a první stupně základních škol). V besedách se školami také převažují nižší ročníky. Žáci z druhého stupně ZŠ a středních škol jsou oslovováni především prostřednictvím sociálních sítí, případně některých pravidelných aktivit, např. tvůrčích dílen. Určeny jsou jim i aktivity nevládních organizací, jako

je Nová škola, nebo Proxima Sociale. Ty mají v knihovně pravidelný program jednou za týden, v jehož rámci např. probíhá doučování, nebo sociální aktivity (hraní karet). Jejich aktivity nabízejí velký potenciál k posílení spolupráce pobočky s touto věkovou skupinou.

Zaměstnanci knihovny si jsou vědomi, že žáky druhého stupně ZŠ nabízené aktivity tolik neoslovují a snaží se zjistit, jakými způsoby by bylo možné je zapojit více. Důkazem je nainstalování fotokoutku v oddělení pro děti a mládež na základě zjištění z tohoto výzkumu. Z rozhovorů ale vyplynulo, že si nejsou jisti, jak postupovat, a to i přes skutečnost, že dva zaměstnanci jsou nízkého věku, blízkého teenagerům. Podle svých slov „neví, jak na to“ a „necítí se odborníky na mládež.“ Ocenili by například workshop zaměřený na toto téma.³⁴ Samotné vedení městské knihovny tyto aktivity podle jejich názoru příliš nereguluje a ponechává jednotlivým pobočkám do značné míry „volnou ruku“ v jejich realizaci. Často tak záleží na iniciativě a motivaci jednotlivých zaměstnanců, do jaké míry chtějí věnovat svůj čas a energii vymýšlení dalších aktivit. Z výzkumu nevyplývá, zda byli zaměstnanci vedením MKP nějakým způsobem motivováni (např. finančně, dodatečným volnem, dalšími benefity) k větší angažovanosti.

Děti a mládež v knihovně

Návštěvníky knihovny tvoří velmi pestrá komunita od maminek s batolaty po seniory. Vzhledem k logisticky výhodnému položení knihovny v jejích prostorách často přebývají děti čekající na rodiče nebo trávící časovou výplň mezi svými jinými programy, takže často slouží – slovy zaměstnanců knihovny – jako „dětský koutek“ pro nakupující rodiče. Do knihovny chodí ale také starší školní děti, které tu např. rády natáčejí videa. V návštěvnosti se odráží i samotné umístění knihovny v blízkosti škol i přítomnost vysokého počtu migrantů. Knihovnu pravidelně navštěvují i žáci druhého stupně základních škol včetně dětí s odlišným mateřským jazykem. Co se týče jejich programu, většinou knihovnu využívají jako své zázemí po konci školy (zpracování domácích úkolů, setkání s vrstevníky, hraní her na mobilu apod.), nebo k půjčování knih. Vzhledem k samoobslužnému půjčování a vracení knih zaměstnanci knihovny ztrácejí do jisté míry přehled, kdo a jaké knihy si půjčuje, pokud je nepožádá o radu.

Děti a mládež s odlišným mateřským jazykem pobočku Lužiny navštěvují, vzhledem k ochraně osobních údajů ale není možné zjistit jejich přesné počty. Přehled o jejich přítomnosti neumožňují ani samoobslužné pulty na půjčení a vracení knih. Rozhovory se zaměstnanci i pozorování potvrdily, že do knihovny chodí tato skupina pravidelně (minimálně jedno dítě nebo mladý člověk s odlišným mateřským jazykem při každé návštěvě). Podle slov zaměstnanců ale do velké míry i kvůli velmi dobré znalosti češtiny „splývají“ s českými dětmi a není možné je vždy odlišit. Jazykové, ani jiné překážky, které by bránily v jejich integraci do služeb knihovny zmíněny nebyly. Otázkou je, zda se knihovně ale úmyslně nevyhýbají migranti, kteří česky neumí z důvodu jazykové bariéry. Samotní zaměstnanci ovládají cizí jazyky spíše okrajově, ruský a ukrajinský jazyk neumí nikdo z oddělení pro děti a mládež. To nemusí být na překážku, pokud

³⁴ Pozorování včetně rozhovorů se zaměstnanci v pobočce (květen/červen 2022)

případné potřebné informace je možné předat jinou formou, např. letákem, univerzálním odkazem apod. Knihovna sice disponuje letáky v cizích jazycích seznamující migranty s jejím fungováním, ale poskytnuty byly až na vyžádání.

Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů

Povědomí dětí ze zkoumaných tříd o městské knihovně na Lužinách bylo poměrně malé. Jen několik z nich ji pravidelně navštěvovalo se svými rodiči. Ostatní uváděli, že v ní nebyli ani se školou. Většina ji do svých „mentálních map“ nezakreslila. Důvodem mohlo být relativně vzdálenější umístění školy od knihovny (jedna stanice metrem). Naopak při aktivitě „udělej si svou knihovnu“ byli žáci velmi kreativní a přicházeli s řadou postřehů a představ. Jistou výhodou mohlo být, že samotné prostředí pobočky Lužiny většina neznala, tak nebyla ovlivněna její skutečnou podobou. Kromě „tradičních“ nápadů na občerstvení a klidovou zónu se jednalo i o hudební místnost, kde by byly k dispozici hrací nástroje a knihy o hudbě, kreativní zónu ke kreslení a vyrábění, šachový koutek a minikino. Zájem projevili i o kousek přírody v knihovně (živá zvířata, květiny). Několikrát byl zmíněn i návrh na prostor věnující se LGBTQ+ problematice, tzv. pride room. Z oblíbených knih byly jmenovány především detektivky, horory, akční a dobrodružné publikace, fantasy a díla zaměřená na zvířata.

Z neziskových organizací v době výzkumu přímo v pobočce působila Proxima Sociale a Nová škola. V obou případech se jednalo o pravidelné aktivity v rozsahu zhruba jedenkrát týdně. Nová škola se zaměřovala především na doučování dětí, Proxima Sociale na komunitní/integrační aktivity například prostřednictvím společenských her. Z rozhovoru s Proxima Sociale vyplynulo, že i když jsou prostory pobočky vyhovující z důvodu odděleného „akvária“ a stolků s křesílky, zvažují obměnu programu, případně úplné zrušení svého působení v pobočce. Důvodem je podle jejich slov „vysoká prahovost“ pobočky (přepážka u vstupu do knihovny, nemožnost kouřit, relativně tiché prostředí), která je pro mnohé jejich klienty odrazující. Chodí tak za nimi jen menší skupina těch, se kterými již spolupracují déle. Jde o klienty nízkoprahového klubu, kteří na výzvu Proxima Sociale za pracovníky organizace do knihovny dochází. Návštěvy těchto dětí v knihovně však hodnotí pozitivně. Na děti knihovna působí atraktivně a moderně („dětí skoro ani neví, že jsou v knihovně“) a seznamují se tak s ní nenásilnou („prohlížejí si knížky, někdy si i nějakou půjčí“). Nové zájemce v knihovně se však organizaci oslovit nedaří. Vysvětlují si to zejm. tím, že mezi pravidelnými návštěvníky knihoven jsou spíše děti, které nemají problémy ve škole, což je nejčastější důvod využívání služeb Proxima Sociale v této skupině. Cizinci jsou mezi dětskými klienty Proxima Sociale zastoupeni také, i když spíše okrajově a nijak speciálně se jim nevěnují. Nejčastěji jsou mezi nimi děti ukrajinské, které údajně o něco častěji řeší šikanu ve škole, jinak se ale potýkají s podobnými problémy jako ostatní.

S knihovnou spolupracuje také Městská část Praha 13, která podle slov jejího zástupce, který mimo jiné zodpovídá i za agendu integrace cizinců, má velký zájem spolupráci prohloubit. Důvodem jsou prostory knihovny, kde je možné realizovat řadu komunitních aktivit. Dlouhodobým problémem Prahy 13, kde v posledních letech značně narostl

počet obyvatel z důvodu výstavby nových rezidenčních objektů, je nedostatek veřejných prostor. Pobočka Lužiny tak představuje jednu z mála možností, kde by se nekomerčně zaměřené aktivity mohly konat. Knihovnu využívá i pobočka Integrovaného centra Praha, která v ní nabízí kurzy konverzace.³⁵

Silné stránky

- + Knihovna má ze všech zkoumaných poboček nejvýhodnější polohu z hlediska dostupnosti, jelikož se nachází přímo v obchodním centru, kde potenciální čtenáři včetně mladé generace tráví celkově hodně času.
- + Vzhledem k těsné blízkosti s ostatními zařízeními OC a transparentní stěnou je značně „nizkoprahová“, což zvyšuje pravděpodobnost návštěvy i nových čtenářů.
- + Knihovna je zcela bezbariérová.
- + Knihovna je moderně vybavená a využívá multimediální technologie, čímž může působit atraktivně na mladou generaci.
- + Blízkost gastronomických zařízení a dalších služeb pro čtenáře v obchodním centru.
- + Na pobočce aktuálně pracuje mladý aktivní personál, motivovaný k inovativní práci s dětmi a mládeží.
- + Přehledný prostor pobočky na jednom podlaží.
- + Prostorový komfort – jedná se o jednu z větších poboček MKP, rozloha se blíží 1000 m², dominují veřejně přístupné části.
- + Promyšlený návrh interiéru v soudobém atraktivním designu s důrazem na detail (orientační systém, vizuál).
- + Promyšlená práce s barevností interiéru a použitými materiály.

Slabé stránky

- Nemá samostatnou budovu, ani vlastní vchod, takže je její „vizibilita“ a celková „identita“ vůči návštěvníkům poněkud potlačena.
- Nachází se až v posledním patře, tudíž ji potenciální čtenáři musí trochu hledat.
- Nemá dostatek denního světla a čerstvého vzduchu. Posledně zmíněný neduh je spojen i s tím, že se do jejího prostoru dostávají prostřednictvím klimatizace pachy z okolních gastronomických zařízení.
- Příliš otevřený prostor, kdy při vyšším počtu návštěvníků je značný hluk a jednotlivé věkové skupiny se navzájem ruší (maminky s dětmi, mládež, senioři). „Akvárium“ za skleněnou stěnou, kde se odehrávají některé aktivity, např. besedy se školami, výuka cizího jazyka aj., které by mohly rušit program jiných návštěvníků, kapacitně nestačí.

³⁵ Rozhovor Barbory Menclové se zástupcem Městské části Praha 13 dne 21. 4. 2023.

- „Akvárium“ působí poněkud sterilně, neútně (návštěvník si může připadat jak „ve výloze“), je v něm špatná akustika.
- S vybavením pobočky podle jejích zaměstnanců nelze hýbat, a to ani vyvěšením fotografií, obrazů apod. na její stěny z důvodu ochrany původního architektonického konceptu. Prostor je tak velmi neflexibilní a není možné ho uzpůsobit aktuálním potřebám, což značně komplikuje i samotný program pobočky (např. není možné uspořádat dočasné výstavy, vyvěsit nápisy v cizím jazyce aj.).
- Málo atraktivní vstupní předprostor (v exteriéru).
- Hluk z obchodního centra.
- Absence vizuálního kontaktu se zelení (přirozeným prostředím)
- Vizuální smog obchodního centra.

Jistou „exkluzivitu“ a prostorovou nevstřícnost této pobočky v kontrastu s jinou svou realizací (knihovna pobočka MKP Jezerka) zajímavě reflektuje i sám architekt Tomáš Hořava v rozhovoru s Renátou Salátovou pro online časopis Knihovna Plus: „Lužiny jsou ještě ta elegantní knihovna, jaksi „lesklá“ a exkluzivní, Jezerka (a její předchůdce - Zahradní Město) jsou inkluzivní, pobytové knihovny všedního dne, kde se člověk usadí a bydlí tam... Kde je důraz kladen nejen na přátelské prostředí, ale i na bohatost náplně a komunitní fungování. (Na okraj: pro architekta je obtížnější navrhnout interiér inkluzivní, pobytový, který vypadá „jako by se navrhl sám“, než exkluzivní interiér „na efekt“).“³⁶

Doporučení

- Ověřit závaznost smlouvy s architektem pobočky, zda je nutné dodržovat původní architektonický koncept a zda nejsou možné ani malé změny.³⁷
- Vzhledem k omezeným možnostem větších prostorových zásahů začlenit do knihovny mobilní prvky (křesla s paravánem, zástěny, pohyblivé regály...), které nenaruší celkový koncept architekta.
- Zviditelnit dětské oddělení u vchodu do knihovny a na různých místech OC (např. popisek, šipka apod.). Využít k tomu inovativní prvky („bubliny“ s vtipnými hláškami, „křížovku“, tj. rozmístit po OC otázky, které budou mít tajenku vedoucí ke knihovně...).
- Vyčlenit místo pro žáky staršího školního věku, tzv. zašívárnu, např. v rohu místnosti, opticky oddělit závěsem, paravánem, mobilními sedačkovými moduly se zástěnkou nebo malbou na zdi apod.
- Využít v maximální možné míře stávající zařízení a jen ho „recyklovat“, přemístit, doplnit zajímavým prvkem apod.

³⁶ Salátová, R., Několik otázek pro stavitele knihoven ing. arch. Tomáše Hořavu, Knihovna Plus, 3. 3. 2020. Dostupné zde: <https://knihovnaplus.nkp.cz/archiv/2019-2/historie-a-soucasnost/nekolik-otazek-pro-stavitele-knihoven>.

³⁷ Architekt Tomáš Hořava tuto eventualitu přitom sám připouští: „vždy se v rámci možností pokouším v návrhu počítat s tím, že za pár let mohou být požadavky jiné a knihovna by se měla umět přizpůsobit bez velkých stavebních zásahů. To se týká jak prostorového řešení, tak elektroinstalací atp.“ Viz Salátová, Několik otázek.

- Umístit tematické, aktuální drobné doplňky (např. nástěnka s ukrajinskou tematikou, aktivity dle ročního období, např. výměna sazeniček/semínek na jaře).
- Zvážit umístění alespoň automatu na teplé/studené nápoje v pobočce, nebo navázat spolupráci s gastronomickým zařízením v obchodním centru v podobě např. slev na nápoje v případě vlastnictví čtenářského průkazu.
- Využít okolního prostoru v obchodním centru. Např. besedy s hosty nemusí být jen v samotné pobočce, ale i v jiném zařízení obchodního centra (např. knihkupectví Kanzelsberger, kavárně Craft Coffee Factory či lobby OC).
- Více propagovat širokou škálu aktivit, které oddělení pro děti a mládež nabízí, např. letáky, web, jiné akce pobočky nebo externích partnerů.
- Zvážit umístění nových technologií do pobočky s cílem nalákat k návštěvě starší děti a mládež (3D tiskárna, virtuální realita, PlayStation).
- Umístit do knihovny na viditelné místo nápisy a letáky (ideálně dvojjazyčně) v jiném než českém jazyce. Vzhledem k vysokému zastoupení cizinců z ukrajinské, ruské, nebo vietnamské komunity v dané lokalitě se nabízí letáky v těchto jazycích. Případně umístit v knihovně jednoduché piktogramy, které jsou srozumitelné ve všech jazycích.
- Posílit spolupráci s oddělením městské části Praha 13 zaměřujícím se na integraci cizinců.
- Posílit spolupráci s neziskovými organizacemi zaměřenými na migranty (např. Inbáze, Meta).
- Poskytnout knihovnicím dětského oddělení kurzy na komunikaci a psychologicko-pedagogické dovednosti.
- Zvážit možnosti prostorové expanze na galerii OC.
- Integrace živých součástí (rostliny, živá "zelená" stěna).

Celkový rating z pohledu architektů

Atraktivita zvenčí

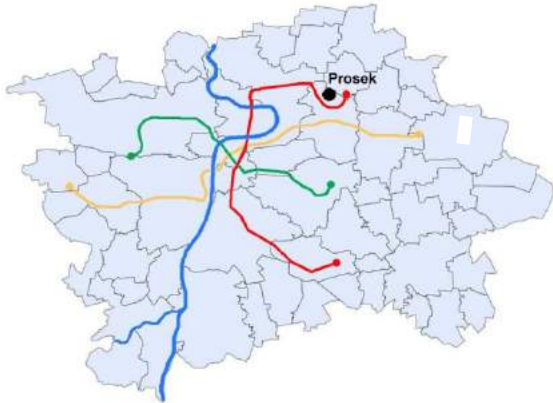

Uživatelská přívětivost / Bezbariérovost / Bezpečný prostor

Flexibilita

Prosek*

Celoměstský kontext v rámci Prahy (vlevo) a urbanistický kontext struktury okolní zástavby (vpravo). Lokální urbanistický kontext pražské periferie - řada bodových panelových domů podél ul. Jablonecká na okraji Parku přátelství (dole).

Exteriér pobočky - Kontext "neviditelného" vstupu do areálu zahrady s pavilonem pobočky / Pavilon pobočkou ve dvou patrech. Nevídný přístup do 2.NP přes pavlač / Zahradní fasáda s pavlačemi (dole).

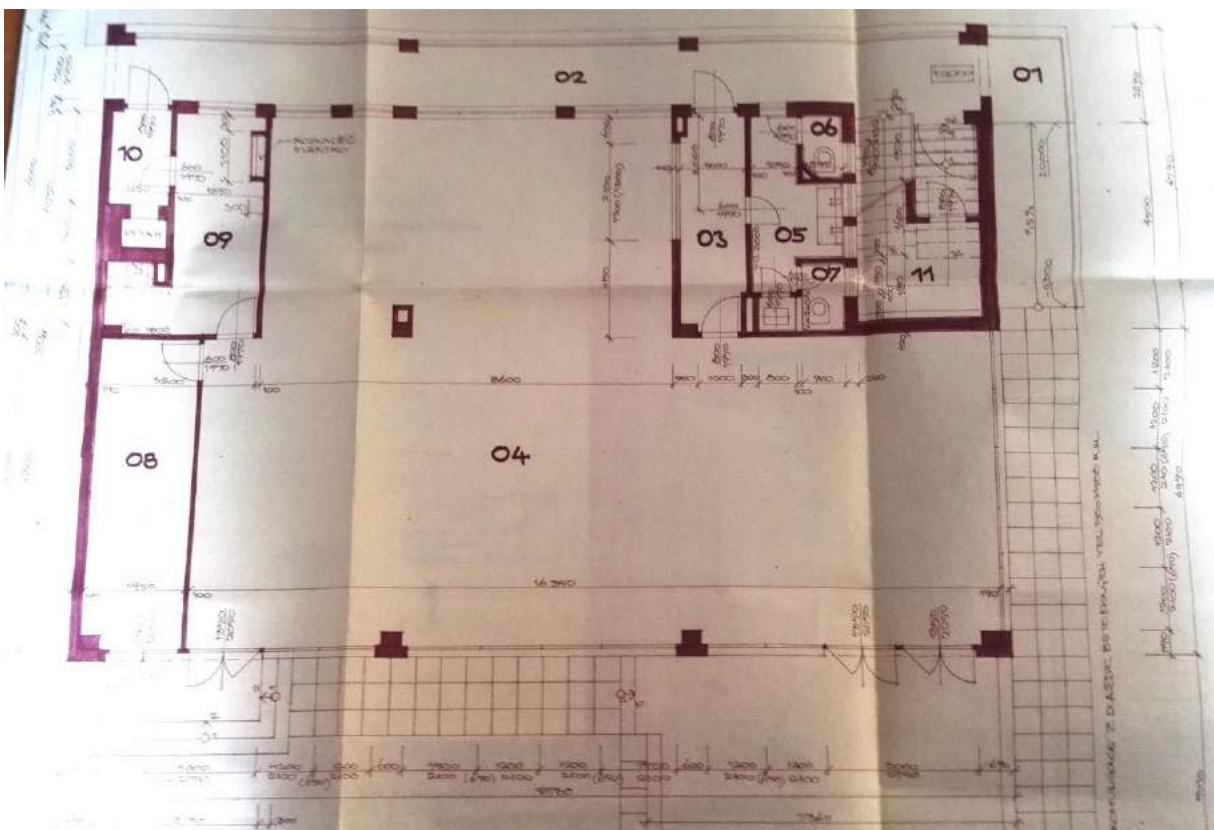
* Spoluautorkou této kapitoly je Selma Muhič Dizdarevič.

Interiér pobočky - Nevídný charakter vstupních partií / Poměrně stísněné prostory s nevyhovujícím mobiliářem (dole)

Půdorys pobočky - Půdorys přízemí pobočky - původní dokumentace (vstup nahoře z pavlače) (dole)

Lokalita a populace

Knihovna se nachází uprostřed panelového sídliště, které se budovalo v letech 1964–1971 podle návrhů architektů Z. Kotase, Z. Turzické, B. Kociána a J. Novotného, čímž se stalo součástí pásu sídlišť na severním okraji Prahy (Severní Město). V době svého vzniku patřilo k největším sídlištím tohoto typu v celé republice. Nahradilo tak zástavbu „starého“ Proseku (a Střížkova), ze které zbylo jen několik ikonických budov (zejm. hostinec U Brabců). Vzhledem k dobrému spojení do centra Prahy (metro), blízkosti přírody a dobré občanské vybavenosti se stává atraktivním místem k bydlení. Sídlíště je celkově málo bariérové, takže je vhodné pro všechny generace obyvatel. Podobně jako v dalších pražských sídlištích vedou vhodné dispozice sídliště mimo jiné k zahušťování prostoru novostavbami bytových domů, což má negativní vliv na velikost veřejného prostoru, zejména zeleň. Atraktivita sídliště se projevuje také rostoucím počtem obyvatel cizího státního občanství. Slovy jedné z knihovnic, stávající ceny bydlení na Proseku způsobily, že „naši lidé na to nemají“. Vznikají tak místa, kterým podle knihovnic místní říkají např. Ruská čtvrť.

V roce 2021 bylo na Praze 9 registrováno 78 223 obyvatel³⁸ s hustotou cca 9000 obyvatel/km². Dle údajů MVČR počet cizinců na Praze 9 činil 21 203 obyvatel k 1. 1. 2023.³⁹ Integrační centrum Praha uvádí, že celkově 9 z 57 městských částí v Praze překročilo hranici 20% cizinců z celkového počtu svých obyvatel, a počítá mezi ně i Prahu 9.⁴⁰

Charakter pobočky

Pobočka pražské městské knihovny na Proseku má dlouholetou tradici již od 20. let minulého století. Na nově vybudovaném sídlišti Prosek byla otevřena roku 1970 a později dále rozšiřována v různých budovách. V současnosti sídlí ve dvoupodlažním pavilonovém objektu občanské vybavenosti (spolu se ZŠ a MŠ Basic Praha, o.p.s.), situovaném uprostřed oploceného areálu uvnitř rozlehlého „vnitrobloku“, vymezeného ze dvou stran obřími deskovými panelovými domy sídliště Prosek III. Do tohoto objektu byla přestěhována přestavbou a vyčleněním části prostoru od mateřské školky v roce 1993 a od té doby se postupně modernizovala. V roce 2010 prošla rozsáhlou rekonstrukcí. Disponuje přízemním a jedním nadzemním podlažím. V přízemí je část pro dospělé, v patře je dětské oddělení s počítačovou místností se sedmi počítači s připojením na internet. V celé budově také funguje bezdrátové připojení zdarma. Knihovna disponuje kolekcí CD nosičů, zejm. s hudbou a audioknihami. Tato služba se může zdát již irelevantní, ale dle knihovnice není. CD si podle nich často půjčují rodiny zejména na cesty autem. V knihovně je vhodně umístěná sekce „doporučujeme“, která se nachází hned u vstupu. Zvláštní část knihovny je určena pro darované knihy.

Ve svém prostoru knihovna inzeruje také řadu dalších služeb ve více či méně vzdáleném okolí. V době pozorování v knihovně šlo např. o program divadla Gong,

38 https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/statistika/o_praze/uzemni_rozdeleni_statistika/uzemi_prahy/index.html

39 <https://www.mvcr.cz/clanek/informativni-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx>

40 <https://icpraha.com/pocet-cizincu-v-praze/#:~:text=Pokud%20se%20zam%C4%9B%C5%99%C3%ADme%20na%20po%C4%8Dt,20%2C99%25%20obyvatel.>

pozvánku na jarní olympijské hry v parku Přátelství, na Prosecký Orienták (rekreační akce) či na jarní výtvarné workshopy pro děti od 12 let v Domě dětí a mládeže Praha 9. Na pobočce také inzeruje své služby městská část skrze radniční noviny.

Knihovna nabízí i cizojazyčnou literaturu pro děti a dospělé, včetně literatury v ukrajinštině. Jedná se však o poměrně skromný fond. Momentálně jde o 10 titulů v ukrajinštině včetně jazykové literatury.⁴¹

V knihovně působí jedna pracovnice dětského oddělení. V době výzkumu šlo o zkušenou pracovníci s mnohaletou praxí v knihovnictví. Na pobočce Prosek působila od roku 1998. V závěrečné fázi výzkumu však odešla do důchodu a nyní je na jejím místě pracovnice nová, se kterou nebyl proveden výzkumný rozhovor. Krom dalších zaměstnanců v knihovně působí také komunitní pracovnice.

Spolupracující místní subjekty:

- ZŠ Litvínovská 500
- ZŠ Litvínovská 600
- ZŠ Spektrum, s.r.o.
- Soukromá ZŠ Univerzum, s.r.o.
- Gymnázium Českolipská
- Střední průmyslová škola na Proseku
- Dům dětí a mládeže
- Neziskové organizace: Proxima Sociale, klub Harfica

Aktivity pobočky

Knihovna aktivně spolupracuje s okolními školami. Knihovnice na pobočce vedou různé tematicky zaměřené besedy pro oba stupně základního vzdělávání. Zaměřené jsou na seznámení se s knihovními službami, na různé tematické okruhy, literární osobnosti, mýty a pohádky, historii, lidové tradice či různé fenomény s celospolečenským významem (např. „handicapovaný hrdina v literatuře pro děti“).

Vedoucí knihovny vede projekt Rytíři knihy, což je cyklus besed pro první a druhé třídy (tzv. „pasovací třídy“) zakončený slavnostním pasováním na čtenáře knihovny v závěru školního roku.

V rámci besed knihovna nabízí také online programy pro školy. Může jít o předem připravené lekce, pracovní listy nebo aktivity k volnému použití v rámci výuky, ale i možnost živého vstupu knihovníka do výuky (ať už v rámci školní platformy nebo např. přes knihovní licenci zoom). U živých vstupů do výuky se jedná o nabídky jak jiných poboček, tak pobočky na Proseku. Pobočka se také aktivně zapojuje do různých komunitních akcí Proseku.

⁴¹ Ke stažení zde: https://search.mlp.cz/cz/?query=&kde=all#/c_s_ol=kde-eq:all-amp:query-eq:-amp:navigation-eq:%2Bjazyk%3A%5E%22ukr%22%24n%24%20%2Bngeneric7%3A%5E%22D%22%24n%24%20%2Bngeneric4%3A%5E%22kni%22%24n%24-amp:sortBy1-eq:docdatetime-amp:sortOrder1-eq:desc-amp:knoddel-eq:;309

Děti a mládež v knihovně

Dle respondentek do dětského oddělení knihovny nejčastěji chodí děti ve věku 7-10 let, a to jak dívky, tak chlapci. Dál služeb knihovny využívají studenti a studentky z blízkého gymnázia Českolipská. Matky s dětmi kvůli hluku občas preferují blízký Dům dětí mládeže Knoflík, který navíc provozuje kavárnu a nabízí hrací koutek, jenž v knihovně chybí. Dětské oddělení knihovny totiž tvoří jednolitý prostor, kde se setkávají různé skupiny dětí. Problematickým bodem je také počítačový kout, který podle knihovnic často využívají dospělí ze sociálně slabších skupin, kteří se s dětmi vzájemně ruší (dospělí uživatelé počítačů si stěžují na hluk dětí, zatímco děti a jejich matky si občas stěžují na zápach). Přesto ale matky s dětmi tvoří nejviditelnější skupinu dětí v knihovně. Přicházejí obvykle v době, kdy končí vyučování na prvním stupni. Na základě pozorování lze soudit, že v knihovně bývá maximálně 12 dětí najednou, průměr je pět. Z vyjádření knihovnic je patrné, že děti se občas ptají na možnost občerstvení v knihovně, konkrétně zřízení nápojových a svačinových automatů. Knihovnice ale tuto možnost vylučují jak z prostorových důvodů, tak kvůli nevhodnosti konzumace v prostředí knihovny, mimo jiné by to prý zvýšilo hluk v knihovně.

Z cílové skupiny děti cizího původu se objevilo během pozorování pár dětí v doprovodu matek. Vždy se však jednalo o dlouhodobě až trvalé usazení cizince, kteří měli pobyt v ČR přesahující 10 let. Knihovnice identifikují čtenáře cizince někdy podle jména, někdy podle vzhledu. Děti z bývalého SSSR lze podle knihovnic poznat také podle rukopisu. Většinou se však jedná o děti s výbornou znalostí češtiny, které si půjčují knihy v češtině. Většina dětí-cizinců je z postsovětských států nebo z Vietnamu.

Jak vyplynulo z výzkumného rozhovoru s vedoucí pobočky a s tehdejší pracovnící dětského oddělení, knihovnice nevládnou cizími jazyky, které by mohly při komunikaci s dětmi využít. Jelikož ale půjčování a vracení knih probíhá obvykle přes automat, knihovnice se obvykle k komunikaci s dětmi vůbec nedostanou.

Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů

Z blízkých škol v lokalitě proběhl výzkum ve dvou velkých ZŠ. V jedné s pátou a ve druhé v osmou třídou. V každé bylo přibližně 25 žáků. V případě páté třídy byly děti pouhé dva dny před fokusní skupinou na exkurzi v knihovně, takže ji měly ještě v živé paměti. Přesto pouze dvě děti zaznamenaly knihovnu ve svých mentálních mapách (viz přílohy). Ze třídy osmáků neměl knihovnu v nákrese své mentální mapy nikdo. Nejčastějšími objekty v mapách byly kromě školy a domova místní parky a příroda (např. Prosecké skály, rybník), obchody (Billa, „Vietnamci“) a různé typy hřišť a volnočasových aktivit (kroužky, Sokol atd.).

V obou třídách byly děti velmi aktivní vzhledem k nápadům na svou ideální knihovnu. Objevovaly se zde např. návrhy na „poradní místnost“, tedy místo v knihovně s kulatými stoly, kde by děti mohly společně tvořit nebo se dohromady učit, promítací kout s dataprojektorem a plátnem nebo otáčivý regál (tubus) s knihami. Dále se zde objevovaly návrhy na větší pohodlí (gauč s polštářky, tlusté koberce na ležení), zábavu

(dětský kout, stolní fotbálek, ale třeba i skluzavka-tobogán z horního „dětského“ patra na prostranství před knihovnou) a umění (umístění zajímavých skulptur do prostoru dětské knihovny). Některé návrhy se zaměřovaly také na venkovní expanzi knihovny, např. závěsný balkon nebo venkovní altán s knihami.

Ohledně návrhů na knihovní fond se nejčastěji vyskytovalo toto: válečné knihy spolu s filmy; dobrodružná literatura (zvláště pro dívky a chlapce); horory; humorná fantasy; komiksy; detektivky; sci-fi; knihy o psech; knihy o koních; mystéria; knihy „podle skutečné události“.

Místní Dům dětí a mládeže s knihovnou doposud přímo nespolupracoval. V nedávné době byl však osloven komunitní pracovníci knihovní pobočky s nabídkou účasti knihovny v přípravě a průběhu Dětského dne, který místní DDM každoročně pořádá. Podle vyjádření DDM se zvažuje například využití prostor knihovny během Dětského dne. Podle DDM by prostory knihovny by bylo možné využít také jako výstavní prostory pro díla dětí docházejících do DDM. Spolupráce s neziskovou organizací Proxima Sociale je také spíše omezená. Podle vyjádření organizace knihovní pobočka nevyhovuje jejím potřebám, jelikož nemá žádný oddělený (oddělitelný) prostor pro soustředěnou práci s mládeží. Knihovna se však pravidelně účastní komunitního setkání volnočasových klubů a institucí na Praze 9 pro děti a mládež „Prosekneme“, kterou Proxima Sociale (spolu s terénním programem Prahy 9 a volnočasovým klubem Harfica) organizuje v Parku Přátelství. Jde o zábavný festival s atraktivním programem pro danou věkovou skupinu při příležitosti konce letních prázdnin. Knihovna zde pro děti připravila např. luštění.

Silné stránky

- + Umístění knihovny v centru uprostřed sídliště vhodné z hlediska spolupráce s komunitou
- + Knihovna s dlouholetou tradicí
- + Knihovna má pro děti přehlednou velikost a srozumitelné rozvržení prostor
- + Z hlediska dětí a mládeže je výhodné, že dětské oddělení má samostatný vchod, takže tito návštěvníci nemusí procházet více formálním prostředím dospělého oddělení a rušit se s ostatními čtenáři
- + Knihovna je obklopena zelení (v okolí jsou k vidění ježci, zajáci, ptáci apod.), což jí dává možnost expanze do prostoru a využívání bezprostředního okolí pro své aktivity
- + Knihovna je umístěna v tichém prostředí na čerstvém vzduchu (bez dopravního provozu v okolí)
- + Velká okna zintenzivňují kontakt s exteriérem (okolní zelení)

Slabé stránky

- Knihovna je hůře viditelná pro náhodné návštěvníky, jelikož jde o nízkou budovu uprostřed vysokých paneláků, navíc na sníženém pozemku vzhledem k okolním ulicím. V okolí chybí viditelné a srozumitelné značení cesty ke knihovně
- Knihovně chybí větší zázemí, zejm. sklad knih. Jakékoliv uvolnění vnitřního prostoru by podle knihovnic bylo na úkor knižního fondu (musel by se snížit počet dostupných knih)
- Celkově malý prostorový komfort (rozloha veřejně přístupné části pouze cca 170 m² / patro)
- Dětské oddělení knihovny je bariérové (chybí výtah či jiný způsob překonání schodů)
- V pobočce nejsou k dispozici žádné hrací koutky nebo automaty na občerstvení
- Knihovna sdílí svou budovu s mateřskou školou, což ji může omezovat v případě plánované rekonstrukce
- Knihovna vyžaduje celkovou modernizaci (např. okna)
- Podle knihovnic má budova knihovny ohroženou statiku, proto je zde pouze omezená možnost přesunů vybavení a změn vnitřní dispozice
- Chybějící možnost krytého/polokrytého pobytu venku
- Bez doprovodného mobiliáře a vybavení parteru
- Nízká světlá výška místností, akustický diskomfort, limity ve statické stropních konstrukcích atd.
- Chybí samostatná místnost pro hromadné akce
- Zastaralý mobiliář nesplňující soudobé požadavky

Doporučení

- Vytvořit srozumitelné (piktogramy) a viditelné značení knihovny, ideálně od důležitých míst (zastávka metra, školy, obchodní domy, komunitní centra...)
- Zvážit možnosti využití bezprostředního okolí knihovny, zvláště k aktivitám pro děti a mládež. Například altán (na letní období) pro venkovní čtení a aktivity nebo jurtu pro mladší děti (jako herní kout nebo na čtení pohádek atd.) s celoročním provozem.
- Umístit v bezprostředním okolí mobilní zábavní prvek pro děti, např. stolní fotbalík či jednoduché hřiště na kuželky či pétanque.
- Knihovnu by bylo možné zatraktivnit i zviditelnit příjemnější barvou venkovní zdi.
- Předělat dětské oddělení tak, aby v něm vznikl útulnější prostor pro mládež vhodnou úpravou umístění knižních regálů (příp. pořízením mobilních regálů, kterými by bylo možné flexibilně uzpůsobit prostor), případně mobilních paravánů.
- Umístit do dětského oddělení pohodlnější nábytek (gauč, sedací pytle...).
- Vytvořit v části dětského oddělení flexibilní prostor pro promítání.

- Přemístit stacionární počítačové stanice (příp. se snížením jejich počtu) tak, aby v počítačovém koutě vznikl prostor pro starší školní děti s možností hraní deskových a počítačových her nebo „jen“ odpočinku a nerušeného samostudia.
- Navázat spolupráci s organizací Nová škola a poskytnout prostor knihovny pro projekt „Společně v knihovně“.
- Zvážit umístění alespoň nápojového automatu buď přímo v prostorách knihovny nebo v jejím exteriéru (např. kryté podloubí či prostor u schodů vedoucích do dětského oddělení).
- Zaměřit se na proškolení knihovního personálu v těchto oblastech: pedagogické minimum, digitální gramotnost, psychologie školní mládeže, jazykové kurzy.
- Rekonstrukce exteriéru pobočky včetně parteru a zahrady
- Rekonstrukce interiéru pobočky do soudobého designu včetně zajištění bezbariérového přístupu.
- Zvýšit atraktivitu zejména vstupních prostorů.

Celkový rating z pohledu architektů

Atraktivita zvenčí

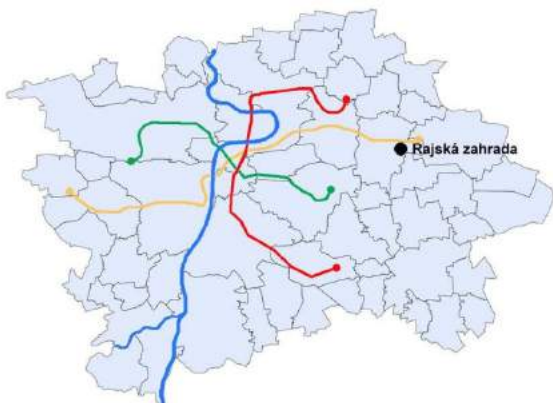

Uživatelská přívětivost / Bezbariérovost / Bezpečný prostor

Flexibilita

Černý Most (Rajská Zahrada)

Celoměstský kontext v rámci Prahy (vlevo) a urbanistický kontext struktury okolní zástavby (vpravo). Lokální urbanistický kontext pražské periferie - v popředí hřebínkový objekt občanské vybavenosti, v pozadí hradba deskových panelových domů (dole).

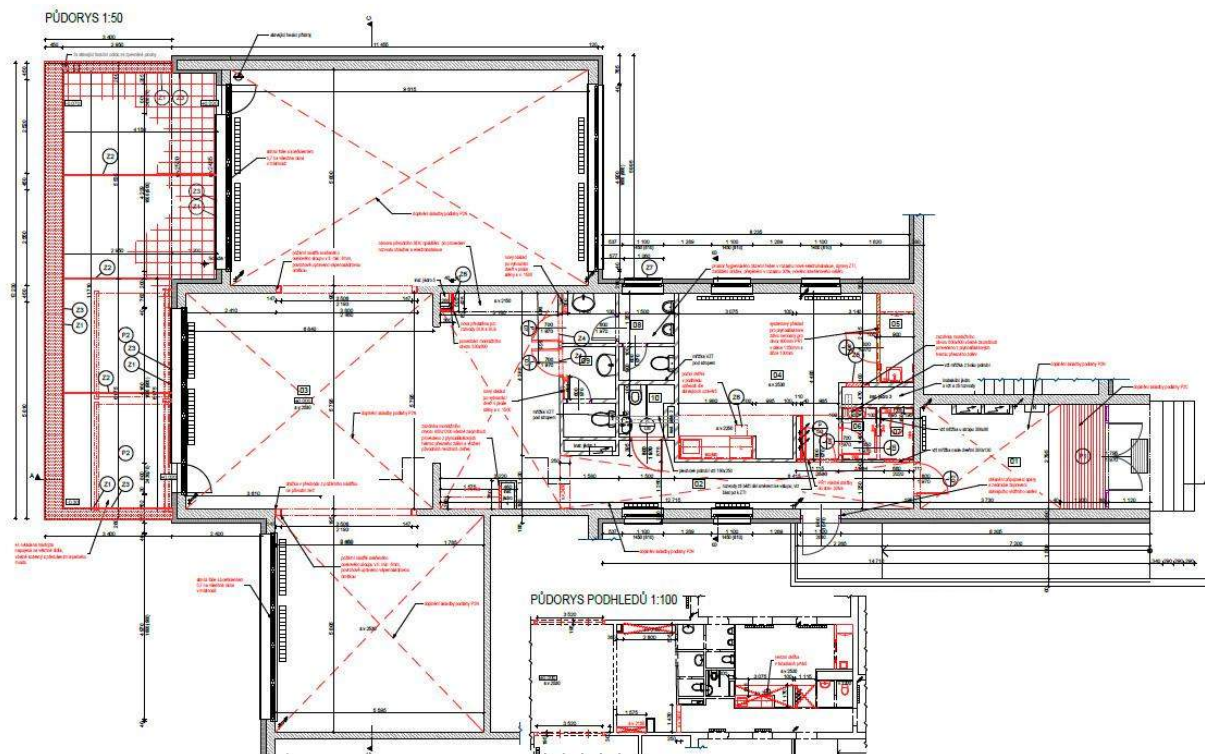
Exteriér pobočky - Kontext "bariérového oploceného" vstupního předprostoru s absencí pobytového charakteru / Pobočka pouze v přízemí / Zahradní část s poloveřejnou terasou orientovaná do společné zahrady Pobočka pouze v přízemí / Zahradní část s poloveřejnou terasou orientovaná do společné zahrady (nahore)

Interiér pobočky (dole)

Půdorys pobočky - Půdorys přízemí pobočky při poslední rekonstrukci interiéru (vstup zprava po krátkém schodišti) (dole)

Lokalita a populace

Knihovna se nachází v městské části Praha 14, což je severovýchodní okraji Prahy zahrnující původní historické obce Kyje, Hloubětín a Hostavice, stejně jako nové sídliště Černý Most I a II. Sídliště bylo projektováno v Projektovém ústavu výstavby hl. m. Prahy, konkrétně ateliérem Alfa, který vedl architekt Vladimír Machonin. Bylo vybudováno pomocí konstrukčního systému VVÚ – ETA, unifikovaných jednotek, které se rytmicky opakovaly.

Městská část Praha 14 má podle údajů Ministerstva vnitra ČR ze dne 1. 1. 2021 48 137 obyvatel (z toho 8 457 jsou cizinci) s hustotou okolo 10 000 obyvatel na kilometr čt-

vereční. Černý Most se skládá výhradně z panelových sídlišť. Černý Most I s přibližně 1780 byty byl dokončen v roce 1980. Od roku 1985 se postupně staví jednotlivé stavby Černého Mostu II, kde bude po dokončení 5. stavby celkem asi 7270 bytů. Nyní již bytová zástavba spolu s nákupním a zábavním Centrem Černý Most a nově vzniklým OD IKEA postupně vyplňují celý prostor mezi Kyjemi na západě a Horními Počernicemi na východě.

Pobočka se nachází v části Černý Most II na hranici s jeho starší částí (Černý Most I), v blízkosti Centrálního parku. Jelikož byla v roce 2022 otevřena bezobslužná pobočka v OC Černý Most (tzv. Kiosek), byla sledovaná pobočka ze strany MKP v průběhu výzkumu přejmenována na „Rajská Zahrada“ podle nedaleké stejnojmenné stanice metra. Navíc má vzniknout další pobočka (s názvem „Černý Most“) v připravovaném polyfunkčním domě Praha 14.

Vzhledem k tomu, že i po roce 1989 stále pokračovala výstavba sídliště Černý Most a nově vzniklé byty patřily z velké části Magistrátu hl. m. Prahy, vznikl zde nový a rozsáhlý neprivatizovaný bytový fond. Ten se ze značné části vedení hlavního města ve spolupráci s MČ Praha 14 rozhodlo vyčlenit pro sociální potřeby. Byty zde proto získaly sociálně slabé rodiny, obyvatelé se speciálními potřebami (bezbariérové byty), ale i cizinci s uděleným statutem azylu (integrační byty). Díky tomuto programu je celková skladba cizinců na Černém Mostě podle země původu pestřejší než v ostatních studovaných lokalitách. Jelikož jsou osoby s uděleným právem azylu často původem z Afriky či Blízkého Východu (ve zdejší lokalitě se nachází také jediná pražská mešita), etnická pestrost se zde projevuje zejména větší fyzickou „viditelností“ cizinců. Na rozdíl od jiných pražských panelových sídlišť zde také z výše uvedených důvodů nedošlo k tak masovému odchodu romské populace do jiných částí republiky naopak sem řada Romů kvůli možnosti sociálního bydlení z jiných částí Prahy přišla.

Řadu kulturně-společenských a obecně komunitních programů a iniciativ zde zastřešuje příspěvková organizace „Praha 14 kulturní“. Městská část také v minulosti organizovala různé akce zaměřené na seznámení se a setkání různých etnických skupin žijících v lokalitě, např. Multikulturní den či Setkání kultur.

Spolupracující místní subjekty

V okolí pobočky působí komunitní centrum Plechářna, ve kterém se koná mimo jiné řada jednorázových i pravidelných aktivit pro děti a mládež (např. taneční, sportovní a výtvarné kurzy) a Dům dětí a mládeže (pracoviště spadající pod DDM Praha 9). DDM je vlastníkem budovy pobočky a jeho aktivity se v budově také konají (např. hudební a jiné kroužky). Pobočka také spolupracuje s několika školami, zejm. se ZŠ Gen. Janouška, která sídlí ve stejné ulici. Dále pak se ZŠ Bratří Venclíků a ZŠ Vybíralova.

Charakter pobočky

Budova knihovny je umístěna ve dvoupodlažním hřebínkovém objektu občanské vybavenosti, situovaném při severozápadní straně oploceného areálu se zahradou uvnitř

rozlehlého “vnitrobloku”, vymezeného ze tří stran deskovými panelovými domy. Knihovna původně sloužila jako mateřská školka, která v části budovy stále sídlí. V budově je umístěna také pobočka Základní umělecké školy Prahy 9 a pobočka Domu dětí a mládeže. V letech 2018-2019 pobočka prošla rekonstrukcí, která ji přeměnila do „komunitní“ podoby. Tvoří tak jednotný centrální prostor („velký obývací“) s moderními prvky interiéru, který z ní činí útulné prostředí pro všechny věkové skupiny čtenářů. S většími úpravami se zde v dohledné době proto nepočítá. V zařazení této pobočky do výzkumu hrál však roli právě fakt, že má knihovna již nyní splňovat standardy vstřícného prostoru mimo jiné i pro děti migrantů. Bylo proto důležité zjistit, jak tuto svou roli naplňuje.

V pobočce funguje dětské oddělení se samostatnou místností, byť propojenou se zbytkem prostoru knihovny (je jen částečně odděleno posuvnou stěnou). Čtenáři mají k dispozici dva stacionární počítače s internetem. Knihovna má také svou terasu.

V pobočce působí dvě knihovnice s relativně krátkou praxí. Vedoucí pobočky pracovala zhruba tři roky na této pobočce ještě před rekonstrukcí pobočky, následně pracovala rok a půl v jiné pobočce MKP, odkud se opět do pobočky na Černém Mostě vrátila po její přestavbě na komunitní model. Svou relativně krátkou knihovnickou praxi však vnímá spíše jako výhodu, která jí pomáhá vzdorovat zaběhlým knihovnickým stereotypům. Z pohledu personálu sice komunitní forma fungování knihovny přinesla její zřetelné oživení, ale zároveň přinesla nové výzvy spojené se zvýšenými časovými a administrativními nároky. Jde především o administrativu spojenou s novými programy hrazenými z dotačních titulů veřejné správy. Podle vyjádření vedoucí knihovny by pobočka potřebovala pracovníka zaměřeného přímo na komunitní aktivity a spolupráci s partnerskými subjekty (tzv. networkera).

Aktivity pobočky

Pobočka nabízí řadu programů pro děti předškolního, školního i středoškolského věku. Jde jak o základní prezentaci „Jak to chodí v knihovně?“ upravenou pro různé věkové skupiny, tak o jednotlivé tematické programy zaměřené na folklor, pohádky, biblické příběhy, komiks až po workshop „DeFacto“ pro nejstarší děti, který je zaměřen na problematiku falešných zpráv a dezinformací.

Děti a mládež v knihovně

Z hlediska dětských čtenářů je výhodné umístění knihovny v těsné blízkosti ZŠ Gen. Janouška, takže přinejmenším děti z této školy ji mohou využívat jako „prodlouženou družinu“, do které sami dojdou a tráví zde čas na pokyn rodičů. Dle vyjádření knihovnic ale nejvíce dětí přichází v mladším věku a to s rodiči, přičemž ve starším školním věku nastává znatelný úbytek. Starší děti většinou přicházejí kvůli četbě povinné literatury. Knihovnice s dětmi často komunikují, podle svých slov radí s různými vzdělávacími úkoly, např. jak napsat čtenářský deník nebo jak se připravit na přijímací zkoušky na střední školu.

Velkým problémem pobočky je nedostatek soukromí či obecně odděleného prostoru, kde by bylo možné v klidu číst nebo dělat jinou soustředěnou činnost. To je pravděpodobně jeden z faktorů odrazující část čtenářstva, včetně starších dětí. Stížnosti na nedostatek klidného prostředí jsou i důvodem, proč knihovnice kvitovaly snížení počtu počítačů s internetem, které omezilo příchod mládeže do knihovny a jejich hlučný způsob hraní počítačových her.

Z téhož důvodu knihovnice hodnotí jako problematické počínání romských dětí a mládeže v knihovně. Mladší romské děti jsou v knihovně hlučné. Starší romské děti do knihovny už sice příliš nechodí, ale setkávají se za venkovní zdí (za oknem) knihovny, kde se připojují na bezplatný internet a údajně opět ruší čtenáře hlukem.

Mezi dětskými čtenáři je velké množství dětí cizinců, kteří využívají i možnost výpůjček cizojazyčné literatury (zejm. v ruštině a ukrajinštině).

Zpětná vazba ze strany školních dětí a spolupracujících subjektů

Fokusní skupina proběhla v lokalitě Černý Most na ZŠ Gen. Janouška v 6. třídě. Složení dětí ve třídě bylo ve srovnání s ostatními lokalitami velmi pestré. Kromě Rusů, Ukrajinců, Vietnamců a Romů též např. jedna Italka. Jelikož zde bylo několik relativně čerstvě příchozích cizinců (hlavně z Vietnamu), třídní kolektiv se potýkal též s jazykovou bariérou. Podobně jako v jiných zkoumaných kolektivech, i zde byla patrná nepsaná dělící linie mezi „viditelnými“ a „neviditelnými“ cizinci, zejm. ukrajinskými žáky.

Přestože škola sídlí několik desítek metrů od knihovny, v „mentální mapě“ ji nezaznamenal ani jediný žák. Ostatní objekty spojené s volnočasovými aktivitami, jako např. hřiště, obchody nebo nízkoprahový klub Plechářna se však na mapách objevovaly často. V průběhu rozhorů se ukázalo, že přestože většina dětí v knihovně už byla (v rámci školní exkurze či s družinou), nikdo z nich do ní nechodí z vlastní vůle. Mají ji spojenou pouze s povinnostmi.

Přesto ale nelze tvrdit, že by děti z fokusové skupiny knihy nečetly. Jejich knižní repertoár obsahuje populární témata a tituly v této cílové skupině: Deník malého poseroutky, Harry Potter a fantasy, detektivky, Marvel a Manga komiksy.

Z námětů v rámci aktivity „udělej si svou knihovnu“ stojí za zmínku např. design podlahové krytiny inspirovaný počítačovou hrou nebo „estetický kout“ vhodný jako prostor k focení na Instagram (např. v designu oblíbeného řetězce kaváren Starbucks). Téměř ve všech návrzích se vyskytovala také potřeba oddělené místnosti, ve které by děti měly více soukromí, pohodlný nábytek (sedací pytle, nízký kruhový stůl) či stěnu na promítání.

Silné stránky

- + Výhodná lokalita blízko základní školy a v centru sídlištní zástavby
- + Pohodlný a moderní interiér, zvláště příjemný pro rodiče s dětmi
- + Přímý kontakt s terénem a zahradou ve svahu

- + Klidné prostředí bez průjezdné dopravy
- + Vhodné propojení s DDM s možností programové synergie
- + Bezbariérové řešení
- + Přehledný prostor pobočky na jednom podlaží
- + Malý, ale dostačující prostorový komfort (rozloha veřejně přístupné části pouze cca 200 m²)
- + Promyšlený návrh interiéru v soudobém atraktivním designu s důrazem na flexibilitu a detail (orientační systém, vizuál)
- + Promyšlená práce s barevností interiéru a použitými materiály
- + Dostupnost moderních technologií

Slabé stránky

- Z pozorování v knihovně, stejně jako z fokusové skupiny ve spádové škole lze soudit, že knihovna i přes svou „komunitní“ architektonickou úpravu nepatří mezi ty, které by potřebám zvláště starších školních dětí a mládeže svým prostorem vyhovovaly
- Příliš omezený a propojený prostor bez zvukově oddělené místnosti
- Vnější vzhled působí zastaralé (nebyl součástí rekonstrukce)
- Knihovna nemůže plně rozhodovat o budově (občas se vyskytují problémy v komunikaci s DDM)
- Provozní kolize s DDM a ZUŠ (zejména hluk)
- Chybějící možnost krytého (polokrytého) pobytu venku
- Bez doprovodného mobiliáře a vybavení parteru
- Dispoziční kolize prostoru kolem knihovnického (recepčního) pultu se vstupy do hygienických zázemí
- Nízká světlá výška místností

Doporučení

- Více využívat venkovní prostor v okolí knihovny (s příslušnými úpravami)
- Vzhledem k blízkosti komunitního centra Plechářna by bylo vhodné zintenzivnit spolupráci s tímto subjektem, zejména kvůli dětem staršího školního věku. Aktivity pro tuto skupinu by bylo vhodné konat přímo v prostorách centra. Zároveň by bylo možné více zaangažovat pracovníky centra k oslovování této cílové skupiny, pokud do knihovny zavítá.
- Doplnění klimatizace
- Školení personálu zaměřit mj. na digitální gramotnost (např. jak tvořit podcasty)
- Uskutečnit ve spolupráci s městskou částí a místními neziskovými organizacemi mapování potřeb obyvatel v lokalitě ve vztahu ke knihovně

Celkový rating z pohledu architektů

Atraktivita zvenčí

Uživatelská přívětivost / Bezbariérovost / Bezpečný prostor

Flexibilita

Aplikační plán

Při zvažování možností aplikace výsledků a doporučení se výzkumný tým řídil po celou dobu výzkumu dvěma principy. Hlavní snahou bylo doporučovat především takové změny, které nebudou nutně vyžadovat vysoké finanční náklady. S ohledem na rozpočtová omezení by tak bylo možné navrhovaná opatření snadno odmítnout. Další snahou pak bylo klíčové návrhy změn otestovat přímo během výzkumu a průběžně s nimi personál knihoven seznamovat (zejm. během dvou workshopů), aby byly dostatečně praxí podložené a aby nepůsobily dojmem odtržení od reality.

Aplikační plán výsledků výzkumu tvoří dvě hlavní části – diseminační a asistenční.

Diseminační – tedy šíření povědomí o výsledcích výzkumu – se týká jak šíření „dovnitř“ mezi participanty výzkumu, tak „ven“ širší odborné i laické veřejnosti. Diseminace „dovnitř“ bude probíhat v září a říjnu 2023 formou setkání s knihovnicemi a knihovníky v každé ze sledovaných poboček. V každé z poboček představíme finální podobu Souhrnné zprávy a Manuálu a probereme s knihovníky možnosti a technickou proveditelnost jednotlivých doporučení týkajících se jejich konkrétní pobočky i komplexnějších doporučení z Manuálu.

Diseminace „ven“ bude probíhat dvěma formami. Prvním je osobní představení výsledků projektu na fórech věnujících se migrantům, zejména na Výboru pro práva cizinců Rady vlády pro lidská práva a při vhodné příležitosti také na Magistrátu hlavního města Prahy (např. na pracovní skupině pro cizince) a v prostředí knihovnictví (např. na příslušném studijním oboru na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy). Druhým způsobem budou publikace textů obsahujících plnou nebo příslušně zkrácenou verzi výstupů z projektu v knihovnických periodících, např. Bulletinu SKIP (Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky), či v periodících věnujících se problematice migrantů, např. časopis Slovo 21.

Asistenční část aplikační fáze bude spočívat zejména v poskytnutí podpory pro realizaci doporučení v jednotlivých pobočkách, jak po technické, tak organizační stránce. V první etapě se počítá s realizací doporučení týkajících se knihovního programu a plánu osobnostního rozvoje (školení) knihovního personálu, včetně identifikace vhodných dotačních titulů pro dofinancování nových aktivit knihovníků a knihovnic. V následné fázi budou zahrnuty do akvizic doporučení na obohacení inventáře. V konečné fázi budou zohledněna doporučení architekta a převedena do reálného plánu úprav, nákupů a investic (vč. formulování veřejné zakázky na zhotovitele).

Výzkumný tým bude dále připraven asistovat zejména při vzdělávání pracovníků nabíd-

kami vhodných vzdělávacích příležitostí. Právě směr vybraných možností vzdělávání vychází z praktických zkušeností a experimentů prováděných během výzkumu, což se týká jak práce s dětskými dobrovolníky v knihovnách, tak mediálního vzdělávání a obrany proti dezinformacím.

Z nejbližších možných vzdělávacích příležitostí zcela v souladu s doporučeními z výzkumu je třeba uvést seminář „Mladí v hledí knihoven“, který se uskuteční ve dnech 18.-19. října 2023 v Knihovně Třinec. Slovy pořadatelů je seminář určen „pro knihovníky, aktivně se věnující mladým uživatelům, nebo pro ty, kteří se na tuto práci připravují. Témata budou mladí v procesu rozhodování o knihovně nebo o městě, parlamenty dětí a mládeže v knihovnách. Zapojení mladých do témat dezinformace, demokracie, dobrovolnictví. Zapojíme AI, vyzkoušíme si být mladým v knihovně, předáme si zkušenost, sdělíme si obavy i fuckupy.“

Následně lze doporučit kurzy pořádané centrem pro dobrovolnictví HESTIA a Institutu kontaktní práce. Obě organizace poskytují kurzy jak na práci s dobrovolníky a jejich koordinaci, tak na různá specifika práce a komunikace s dětmi a mládeží. Velmi vhodné jsou také akreditované (MPSV) kurzy pořádané Českou asociací streetwork, například kurz „Základy digitální gramotnosti pro pracovníky s dětmi a mládeží v kontextu sociálních služeb“, o němž by na základě zjištění výzkumného týmu mohl být mezi knihovním personálem zájem. Právě tento a podobné kurzy by mohly vést ke kýženému rozvoji aktivit pro starší děti a mládež v knihovnách.

Jako další možný směr vzdělávání se nabízejí kurzy organizované týmem projektu Jeden svět na školách, které jsou primárně určeny pro vyučující, ale mohou se jich účastnit i další zájemci o danou kvalifikaci (například metodici prevence, ale i knihovníci). Jde zejména o bezplatné akreditované kurzy mediálního vzdělávání, které začínají v říjnu tohoto roku. Kurzy jsou zaměřeny na fungování médií, zpravodajství, práci novinářů, dezinformace, reklamu, bezpečný pohyb na internetu či sociální sítě a bubliny. Součástí kurzů je také například kyberšikana, současná ruská propaganda a také workshop na tvorbu vlastního mediálního obsahu s žáky. Řada knihovníků po celé republice právě tato témata již pravidelně ve své činnosti s dobrými ohlasy aplikuje. Takto vyškolené knihovnice a knihovníci s přístupem k metodickým materiálům a dokumentárním filmům z databáze projektu Jeden svět na školách mohou poskytovat školám jak ucelený program (např. během školních exkurzí do knihovny), tak zároveň mohou využít své nabyté znalosti k individuálním konzultacím s dětmi ohledně důvěryhodnosti zpravodajských zdrojů, fungování mediální manipulace, rizik dezinformačních a konspirativních narativů, algoritmů sociálních sítí, výhod a nevýhod programů AI apod. Program s uvedenými tématy nejen zvyšuje atraktivitu a pestrost nabídky knihoven pro starší děti a mládež, ale také významně přispívá ke vzdělávání dětí v širším smyslu.

S přihlédnutím k problematice dětí migrantů pak právě tento druh programu nabývá ještě větší důležitosti. Děti z etnických skupin, se kterými se ve výzkumu nejčastěji pracovalo, pochází často ze zemí, kde je relativně málo rozvinutá mediální kultura, případně v nich svobodná média prakticky nefungují a místní vlády šíří cíleně dezinformační propagandu. V jejich případě tak může častěji hrozit situace, kde jsou zvláště ve svých domovech a ze strany svých rodičů nebo dalších příbuzných vystaveni informačním

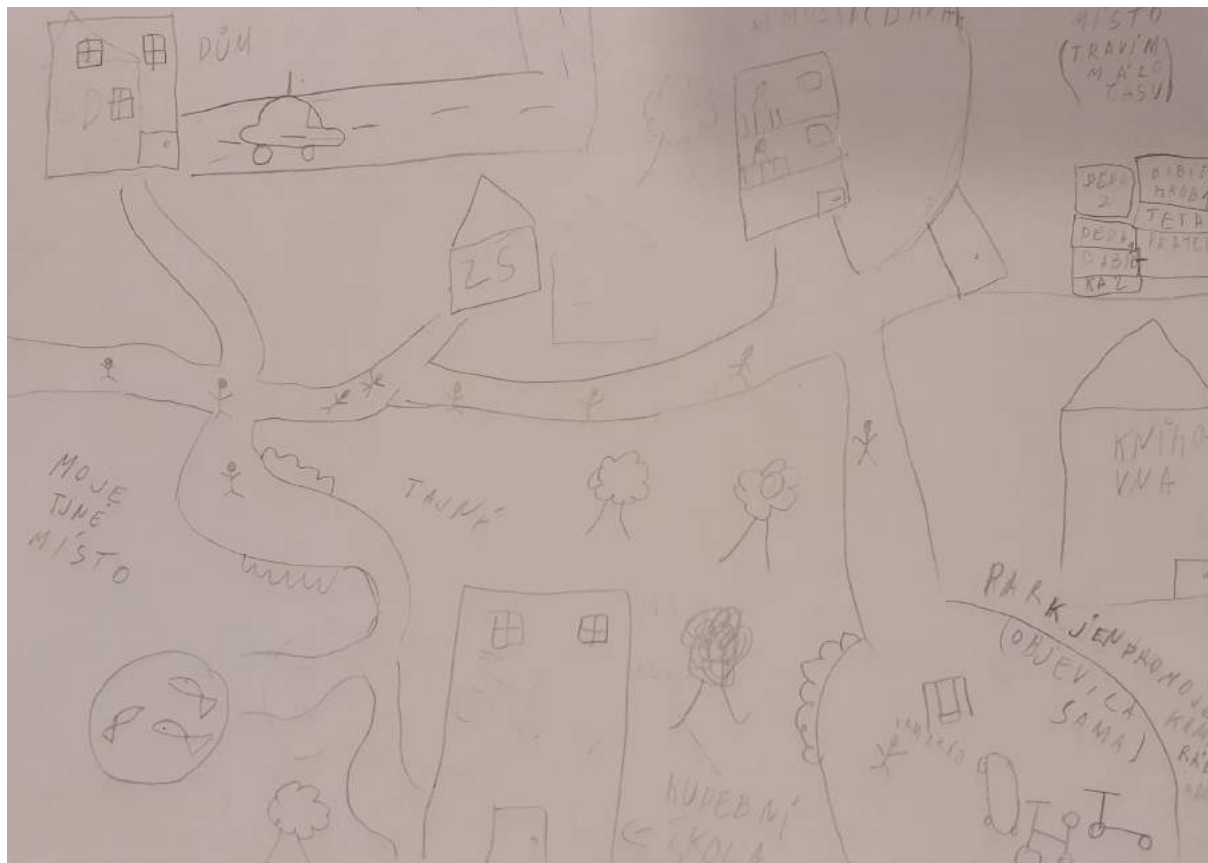
zdrojům pochybné kvality či přímo dezinformacím. Je proto zvláště vhodné se právě těmto dětem atraktivně pojatou mediální výchovou věnovat.

Výzkumný tým je připraven také podílet se na personálním výběrovém řízení v případě, že bude MKP vybírat nové pracovníky do dětských oddělení svých poboček.

Architekti zapojení do projektu budou připraveni konzultovat „neinvazivní“ zásahy do prostoru knihovnických poboček a nákupy mobiliáře, stejně jako podílet se na formulaci veřejné zakázky v případě větších stavebních úprav.

Přílohy

Příklady velmi ojedinelých „mentálních map“ žáků (obojí z lokality Prosek), ve kterých se vyskytla městská knihovna. Žáci vytvářeli mapu na základě zadání: „nakresli mapu okolí místa, kde žiješ, a zaznamenej do ní všechny důležité body, na které si vzpome- neš“.

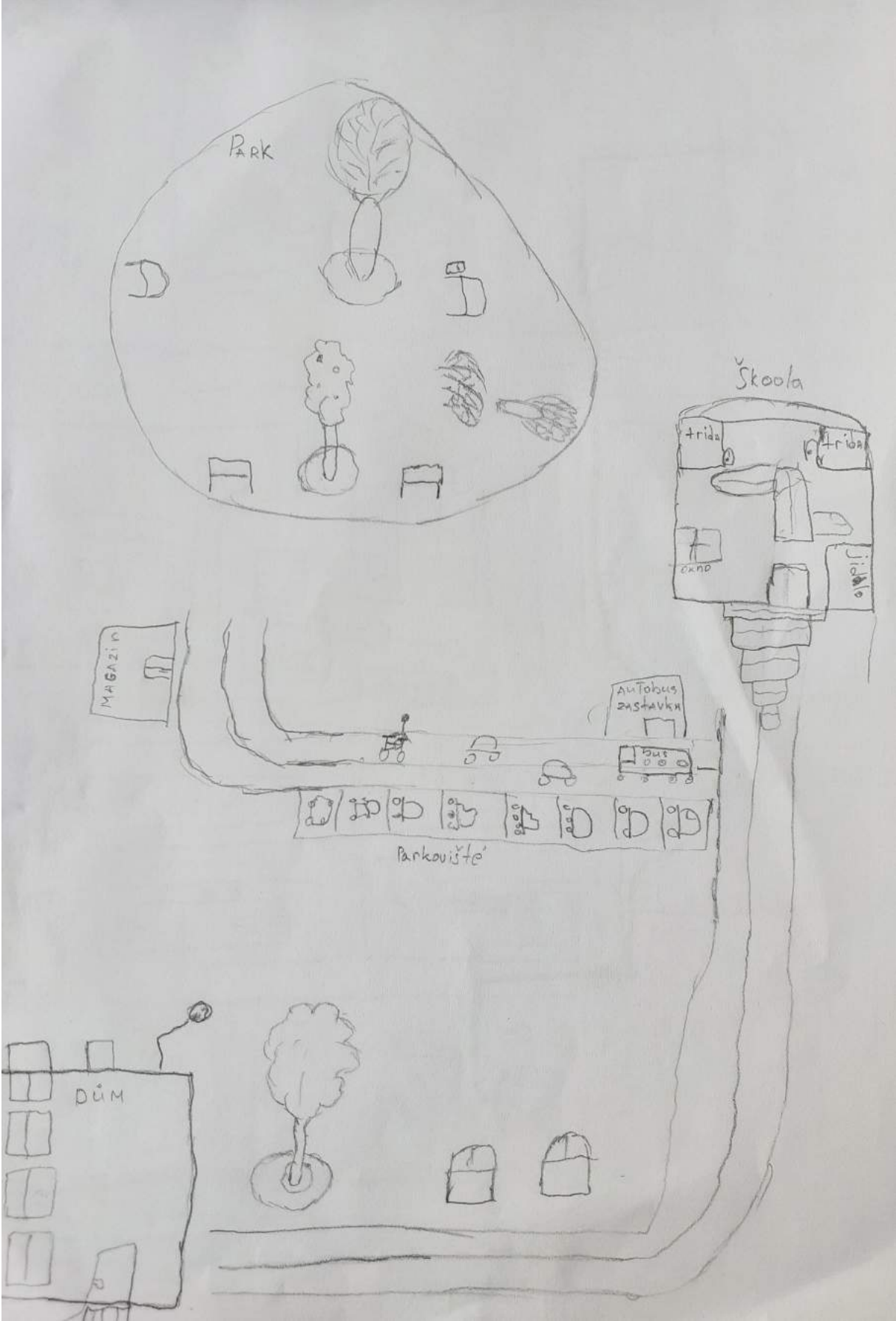
Příklady mapy žáka ze skupiny ukrajinských uprchlíků (lokalita Opatov)

Příklady mapy žáka ze skupiny ukrajinských uprchlíků (lokalita Opatov)

Příklady mapy žáka ze skupiny ukrajinských uprchlíků (lokalita Opatov)

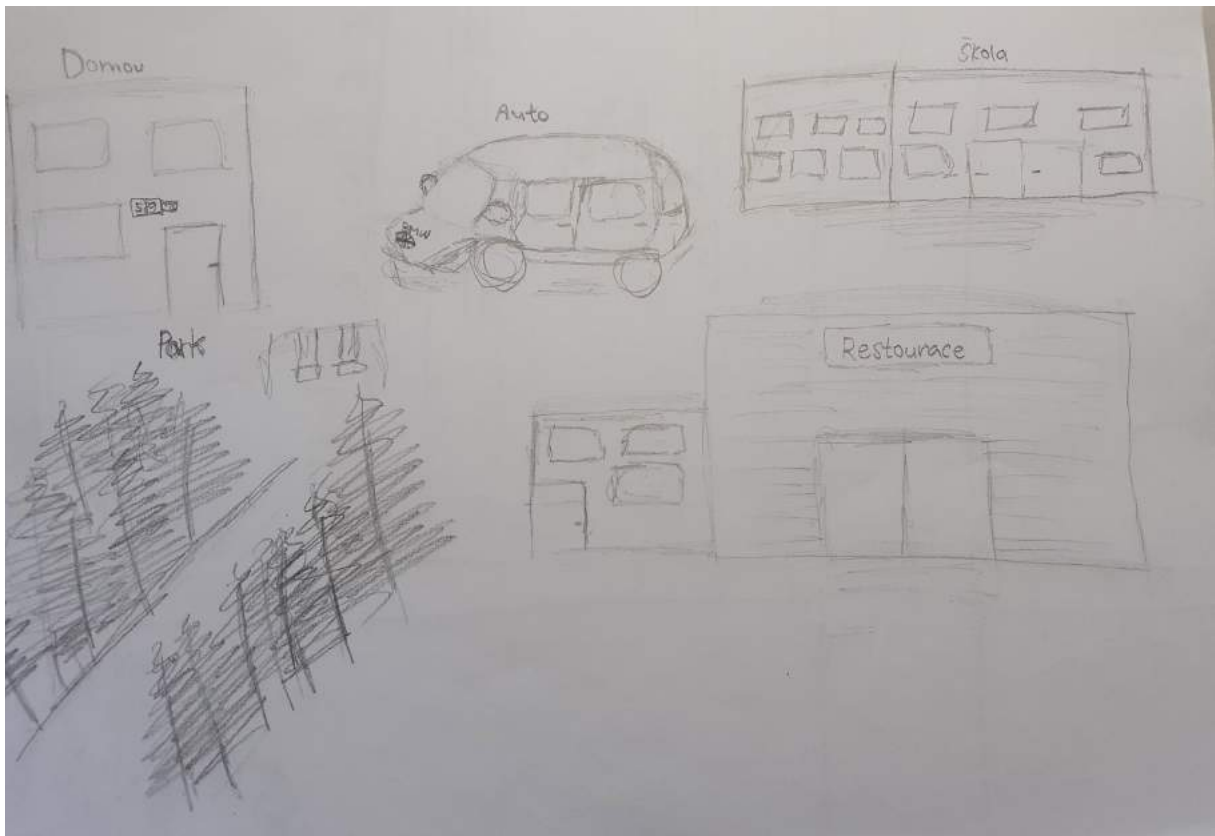
Příklady mapy žáka kazašského původu (lokalita Prosek)

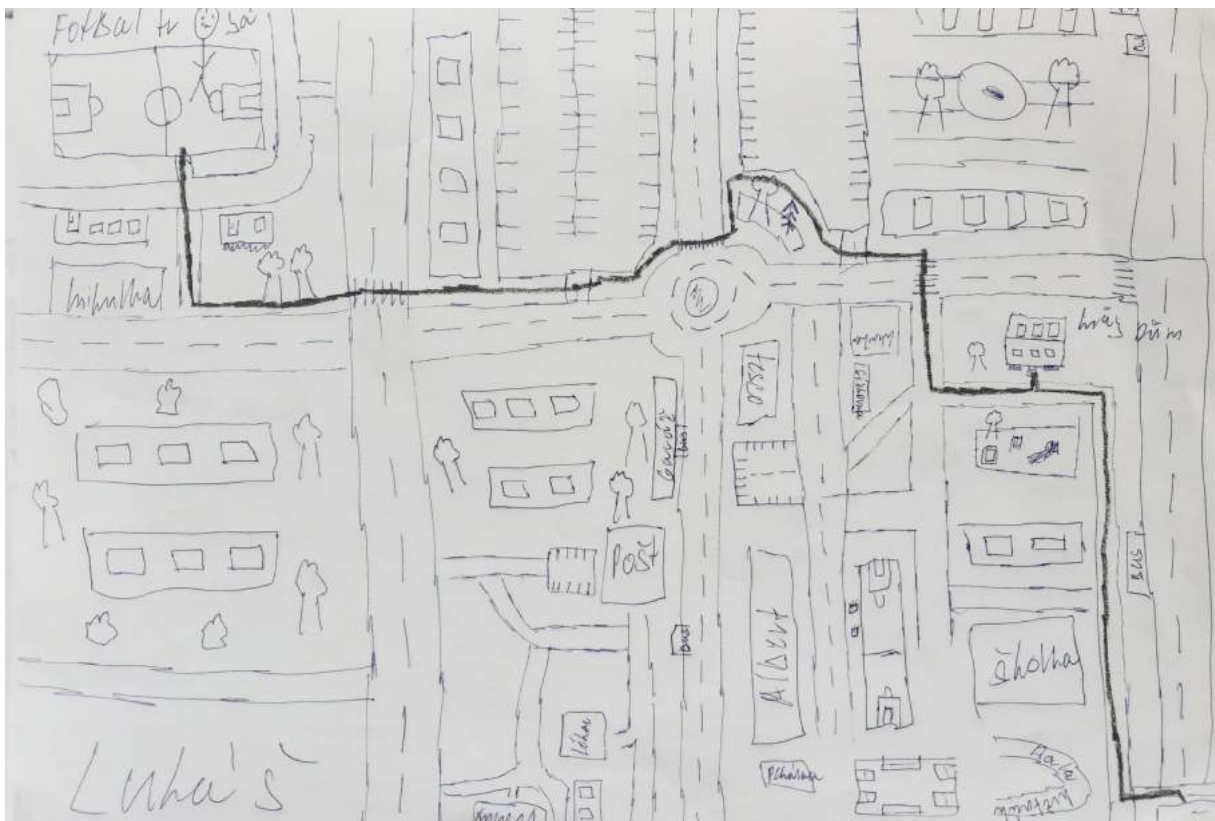
Příklady mapy žáka vietnamského původu (lokalita Černý Most)

Příklady mapy žáka ukrajinského původu (lokality Černý Most)

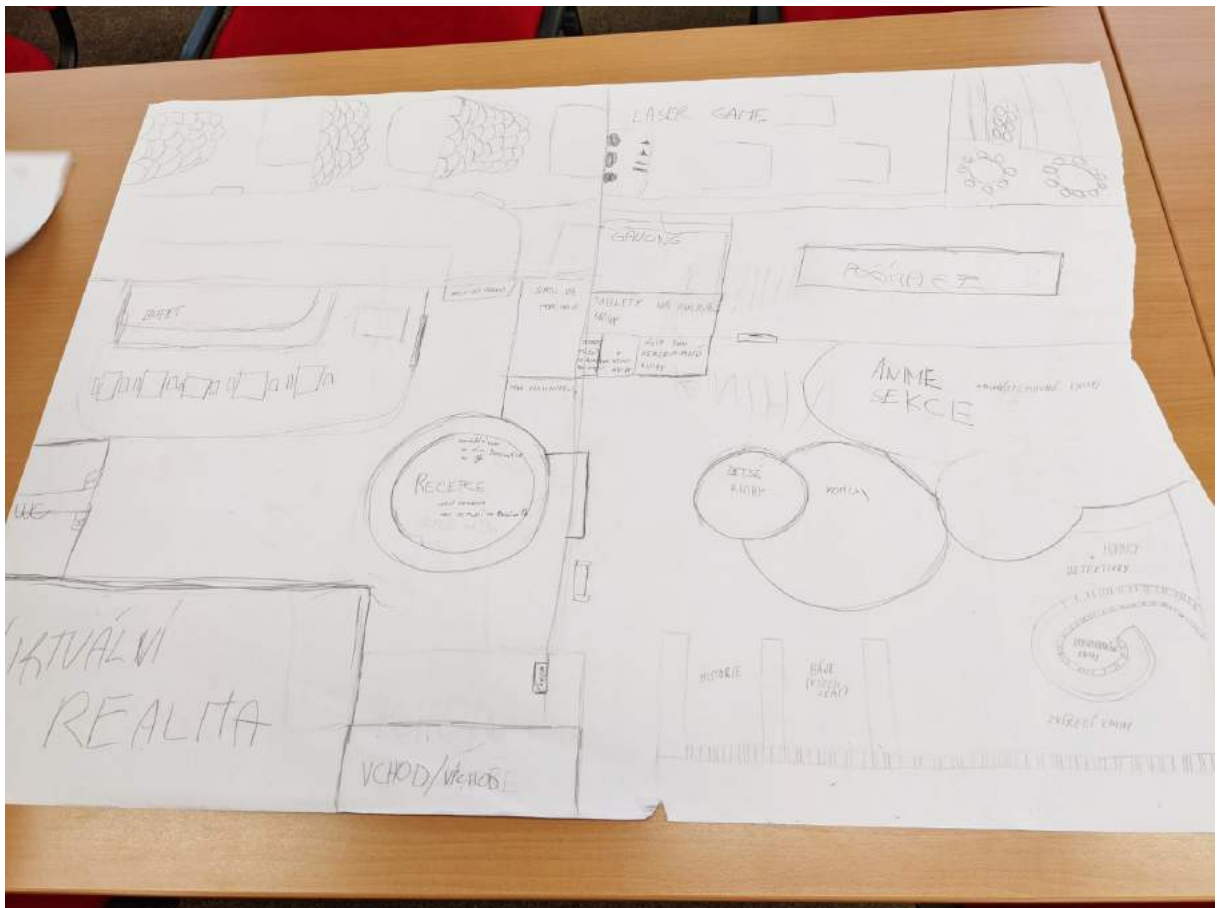
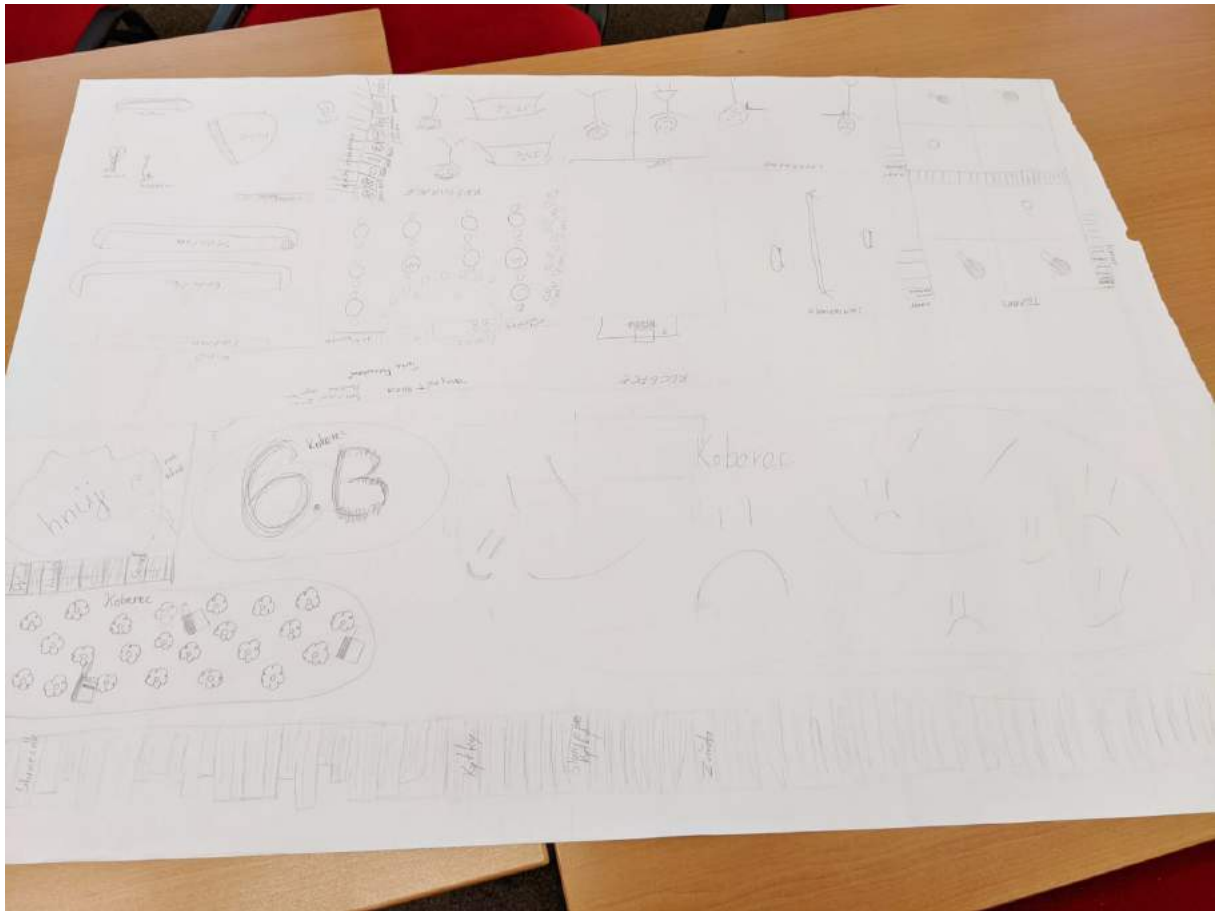

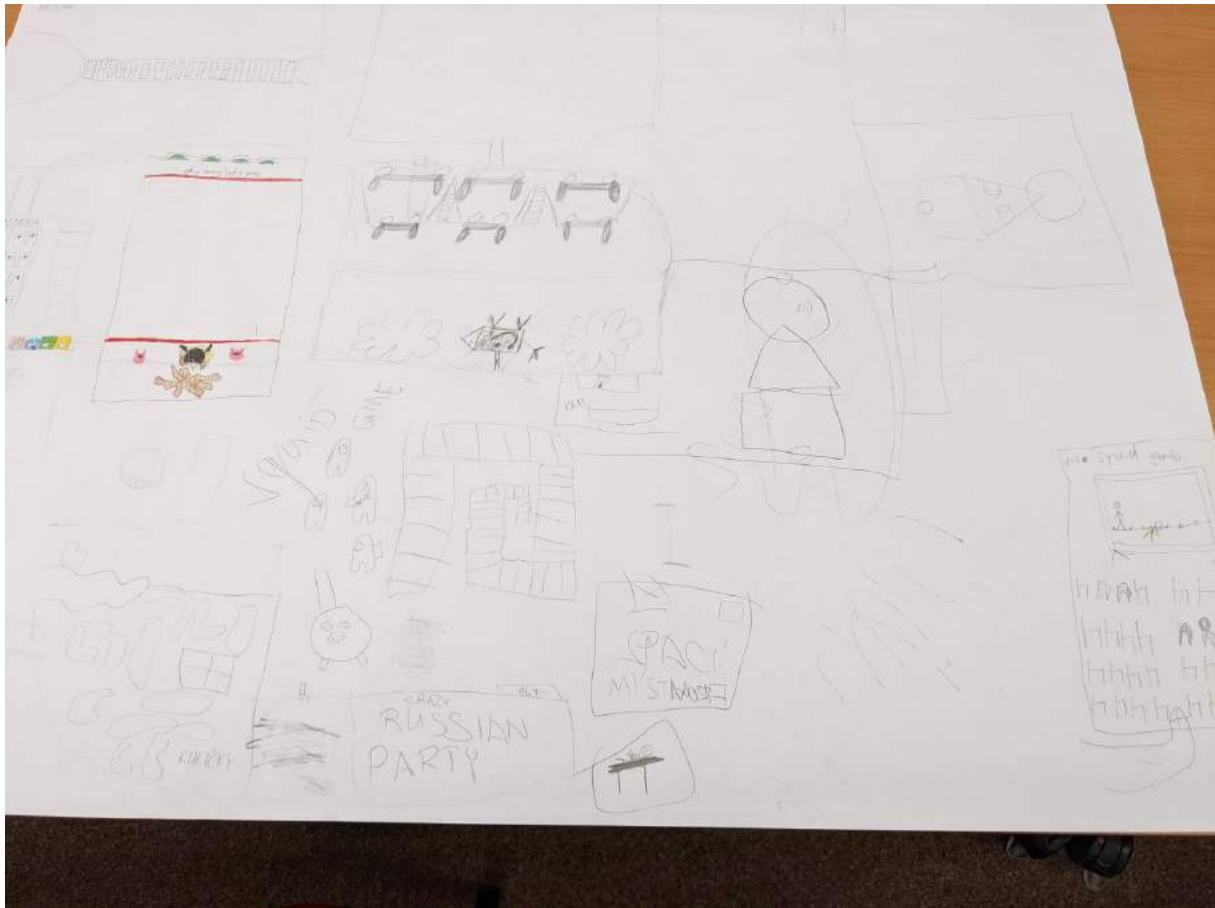
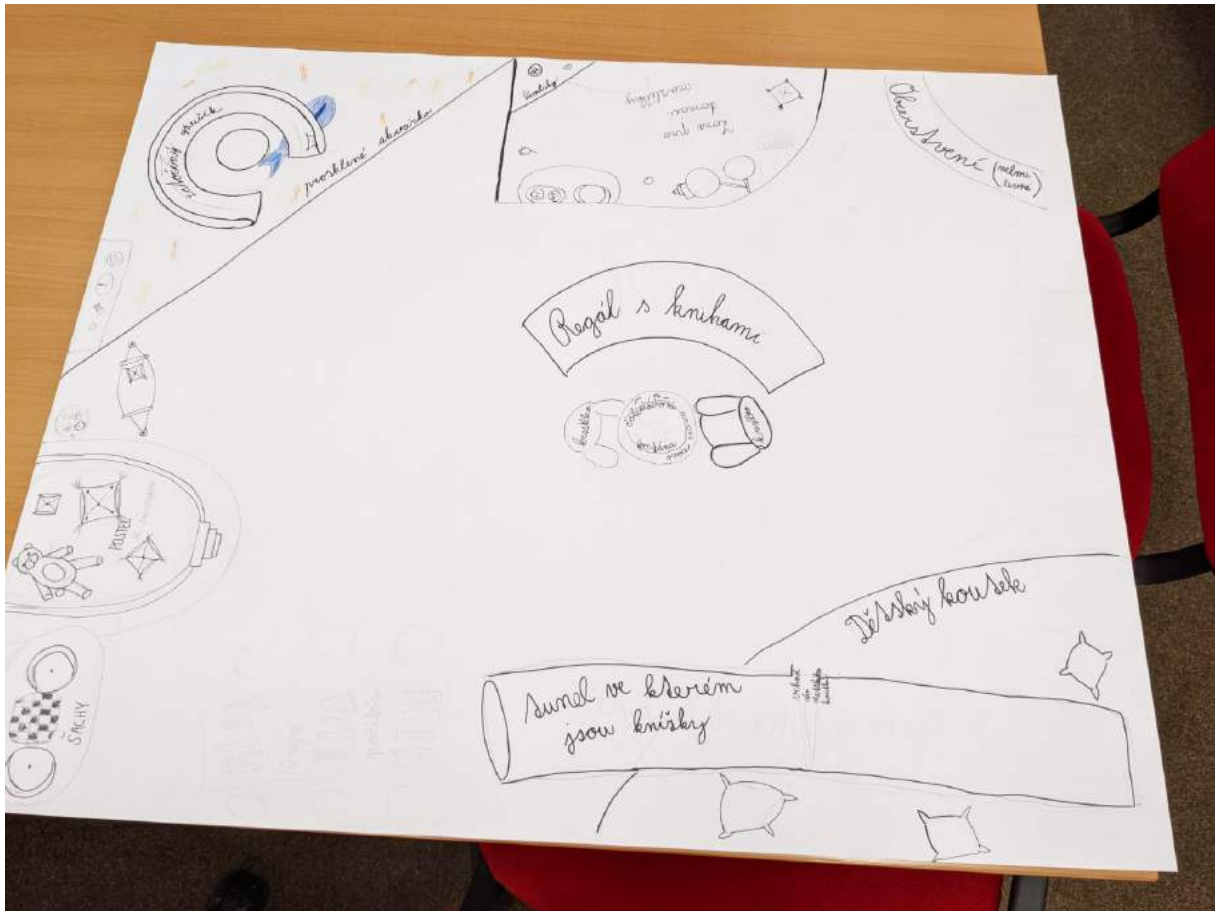
Příklad mapy žáka z většinové společnosti (lokality Opatov)

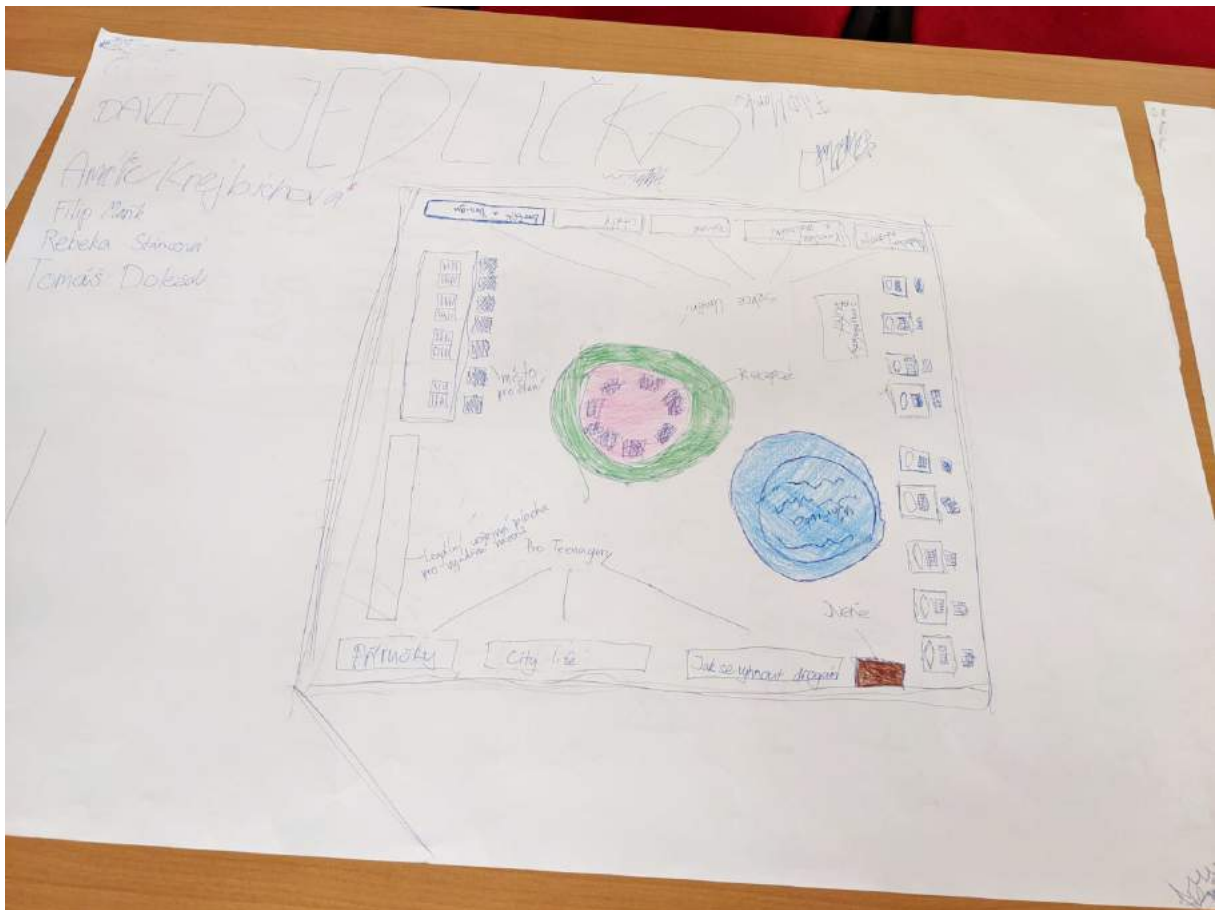
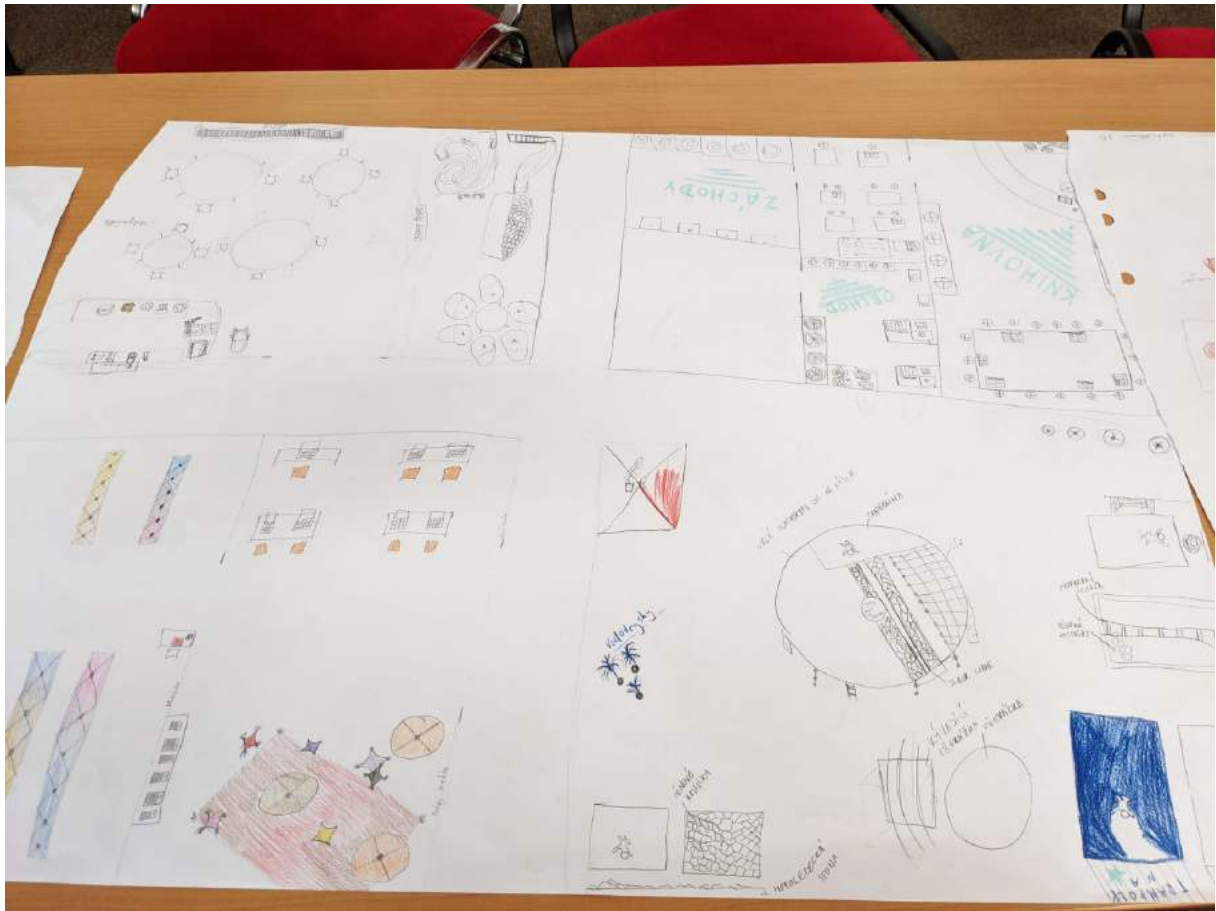

Text zpracoval: Ondřej Klípa | Podklady pro jednotlivé části textu připravili členové výzkumného týmu: Ondřej Klípa, Barbora Menclová, Selma Muhič Dizdarevič, Petra Kolaříková (architektka) |
Dalšími členy výzkumného týmu byli: Michal Kryl, Irina Manko (září-prosinec 2022),
Vladyslav Popelnukh (září-prosinec 2022) | Praha | 2023